MİLLÎ MÜCADELE VE MEHMET AKİF

Yard. Doç. Dr. Yaşar SEMİZ*

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile birlikte son Müslüman Türk Devleti'nin de parçalanmak istendiğini anlayan Anadolu halkı bu duruma engel olabilmek için Mütareke'nin imzalanmasının daha ilk haftasında Anadolu'da resmen olmasa da fiilen Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Osmaniyesi, Kars Millî İslam Şûrası (daha sonra Cenûb-î Garbı Kafkas Cumhuriyeti), İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti gibi teşkilatları oluşturmaya başladı.

Mütarekeden sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da vatanın kurtarılması yolunda projeler üretiyorlardı. Bu cümleden olmak üzere Mustafa Kemal Paşa, görevlendirildiği 9. Ordu Müfetteşliği vazifesi için Samsun'a hareket etmeden önce vedalaşmak için gittiği Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nde (Genelkürmay Başkanlığı) eski ve yeni Genelkurmay Başkanları olan Fevzi (Çakmak) ve Cevat (Çobanlı) Paşalarla görüşerek Anadolu'da girilecek millî bir hareket için beş maddelik bir program hazırladılar.[1] Bu programa göre özetle, Anadolu'da yer yer ve birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren milli direniş teşkilatları birleştirilerek milli bir kuvvet (Kuvay-ı Milliye) teşkil edilerek Milli Mücadele vücuda getirilecek ve zamanı geldiğinde de karşı taarruza geçilecekti. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçtikten sonra bu fikirler doğrultusunda hareket ederek 21-22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesi'ni

---

* S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi.

1 Külçe, Süleyman, Mareşal Fevzi Çakmak, Birinci kitap, İstanbul 1953, s.108-109; Bayur, Yusuf Hikmet, Atatürk'ün Hayatı ve Eseri I, Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar, Ankara 1970, s.302.

yayınlayarak vatanın ve milletin tehlikede olduğunu, İstanbul Hükümeti ve Sultan'ın bir şey yapacak durumda olmadığını vurguladıktan sonra bu tehdit ve tehlikeden ancak milletin azim ve kararlılığı ile kurtulunabileceğini belirtti. Ardından 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi toplandı. Burada vatanın bölünmezliği vurgulandıktan sonra, böyle bir tehlike karşısında fiili direnmenin esas olduğu açıklandı. Nihayet 4 Eylül'de Sivas Kongresi açıldı. Bu arada İstanbul Hükümeti kongreleri yasakladı. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in tutuklanmaları kararını Valiliklere bildirdi. Milli örgütlenmenin engellenmesi için İngiliz Muhibileri Cemiyeti, Teali-i İslam Cemiyeti (İslamı Yükseltme Derneği) gibi İstanbul Hükümeti destekli teşkilatlar oluşturuldu. Ancak ne milli teşkilatlanma durdurulabildi ne de bu teşkilatlanmaya öncülük eden Mustafa Kemal ve arkadaşları tutuklanabildi.

Anadolu'da bu gelişmeler olurken Akif, işgal edilmiş olan İstanbul'daki olayları izlerken büyük bir ızdırap çekiyordu. Hele bazı kişilerin Anadolu'da başlamış olan milli mücadeleye saldırmalarına hiç tahammül edemiyor ve bu kanaatte olanlara ciddi tepki duyuyordu. Onun bu yöndeki bir tepkisini Kurun Gazetesi başyazarı Âsım Us şöyle naklediyor. "Anadolu hareketinin ilk başladığı sıralarda idi. Bir gün Bâbıâli caddesinde Sebilûrreşad idarehanesinde birkaç kişi konuşuyordu. Hâzirundan biri Anadolu hareketinin bir İttihatçılık eseri olduğunu söyledi. O zamana kadar düşünceli bir tavır içinde hemen hiçbir şey söylemeyen merhum Akif birdenbire heyecanlandı; bu sözü söyleyene dönerek: -Hayır; artık buna da İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes el birliğiyle sarılmalıdır" dedi.[2]

---

[2] Fergan, Eşref Edip, Mehmed Akif, Hayatı ve Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları c.1, İstanbul 1938, s.675. Ayrıca bak. Düzdağ, M.Ertuğrul, Mehmed Akif Ersoy, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s.251.

Akif'in İstanbul'da bulunduğu süre içinde en çok canını sıkan konulardan biri de hiç şüphesiz bazı basının ve aydın zümrenin "Mandaterlik" istemesidir.[3] Endişesi mandaterliği gerçekleşeceği düşüncesinden değil fakat bu tür fikirlerin Anadolu'da başlamış olan milli mukavemeti kıracağı korkusundandır. O, kendi kendisine şöyle düşünmüş olsa gerek. " "İngiliz Muhibleri" adıyla kurulan ve bizi bu milletin kötülüğüne teslim etmek istiyen adamların hain ve kötü kişiler olduğunu Türk halkı hemen anlayacaktır. Fransız mandasını isteyenler ise, beş, on züppeden ibaret. Bunların tesisleri hiç olmayacaktır. Halbuki Amerikan mandaterliği isteği öyle değil. Osmanlı İmparatorluğu Amerika'ya harp ilan etmediği için onlar memleketimiz hakkında kimseyi kesmemişler ve böylece halk arasında kin toplamamışlardır. İstanbul'da bu tezi savunan gazeteler de vardır. Bunların arasında memleketi sevdiklerine şüphe edilmeyecek olanlar da mevcuttur. Ya onlar Anadolu'da başlayan mukavemet hareketini kırarlarsa... Halimiz ne olur."[4] Bu endişe ile dir ki Akif "... Türkler'in 25 asırdan beri İstiklâllerini muhafaza etmiş oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Halbuki Avrupa'da bile mebde-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türk için istiklâlsiz hayat müstahîldir. Tarih de gösteriyor ki Türk, istiklalsiz yaşayamamıştır."[5]

---

[3] Manda isteyenlere göre mesele şundan ibaretti. Madem ki galip devletler Osmanlı Devletini parçalayacaklar, o halde topyekün bir devletin mandaterliğini kabul ederek devletimizin parçalanmasını önleyebiliriz. Mandaterliği kabul edeceğimiz devlet yeni dünya devleti olmalı. Çünkü yalnız Amerikalılardır ki, çok iptidai yaşayan Osmanlıları medeni bir halk haline getirecek hükümet kurmağa kadirdir. Yalnız bu Amerikalılardır ki, diğer devletlerin bu topraklar üzerinde rekabetlerine son verebilir.

[4] Erişirgil, M.Emin, Mehmet Akif- İslamcı bir Şairin Romanı, Ankara 1956, s.402.

[5] "Manda Meselesi", Sebilürreşad, No 437-438, 21 Ağustos 1335 (1919)

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'de Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti[6] kurulmuştu. İzmir'in işgalinden sonra Ege Bölgesinde Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak adıyla yapılan örgütlenmeler hızlandı. Direnme güçleri oluşmaya başladı.

29 Haziran 1919'da Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgali Balıkesir bölgesinde halkın kaygılarını arttırdı. Yunan işgalinin başlaması ile birlikte Milli Mücadele'nin ilk örgütlü direnişi de Ayvalık'ta 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Çetinkaya tarafından gerçekleştirildi. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın aynı gün verdiği emirle 17. Kolordu Komutanlığı Tekirdağ'dan Balıkesir'e nakledildi. Haziran'ın ilk haftası içinde de Balıkesir'de Kuvay-ı Milliye örgütü kuruldu. Bölgede milli direnişi genişletmek ve daha iyi organize etmek amacıyla ilk toplantı Haziran sonlarında yapıldı. Ardından da 26 Temmuz'da İkinci Balıkesir Kongresi toplandı. Kongre, düşmanı yurttan kovuncaya kadar mücadele kararını aldı[7].

Balıkesir'de Mehmet Akif'in dostları da vardı. Bunlardan Hasan Basri (Çantay) "Ses" adında haftalık bir gazete yayınlıyordu. Bu gazetenin daha 21 Teşrinisani 1918 tarihli sayısında "Yeis-Bedbinlik" başlıklı ve Mehmet Akif imzalı bir yazı yayınlanmıştı[8]. Bu gelişmenin ardından 1920 yılı Ocak ayının sonu ya da Şubat ayının ilk haftasında[9] bir davet sonucu ya da kendiliğinden Balıkesir'e gitti.

---

6 6 Kasım 1918 Cumartesi günü İtilaf Devletleri donanmasının İzmir Körfezi'ne demirlediği gün temelleri atılan bu cemiyet 1 Aralık 1918 günü tüzüğünü vilayete vererek resmiyet kazandı.

7 Çarıklı, Hacım Muhittin, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Ankara 1967, s.26.

8 Sarihan Zeki, Mehmet Akif, Kaynak Yay. İstanbul 1996, s.100.

9 Tahir Alangu'nun "100 Ünlü Türk" adlı kitabında (Milliyet Yayınları İstanbul 1974) Balıkesir'e gidiş tarihi Şubat 1920 olarak verilmektedir. A.g.e., s.1024.

ÂKİF BALIKESİR'DE

Mehmet Akif'in yakın dostu ve Sebilürreşad mecmuasının sahibi Eşref Edip, Akif'in Balıkesir'e gidişini şöyle naklediliyor. "Bütün o ümidsizlik içinde Üstad bir an fütura düşmedi. O bu milletin istiklalsiz kalacağını hatırına beli getirmiyordu. Ayvalık'ta, Karası'da (Balıkesir) başlayan hareket-i milliyenin mutlaka büyüyeceğine, bütün memlekete yayılacağına imanı vardı.

O taraflarda bir avuç kahramanın müdafaası, bu güzel topraklar için canlarını siper etmesi Üstad üzerinde büyük tesir husule getirmişti.

-Bir gün baktım, iradehaneye çok heyecanlı geldi:

-Haydi hazırlan, gidiyoruz, dedi.

-Nereye?

-Harekât-i millîyenin başladığı cepheye. Artık burada duramıyorum" dedi[10]. Balıkesir Cephesi'nde milli mudafaayı bizzat gören ve Millî Mücadele'yi "büyük bir gaza" telâkki eden Mehmet Akif, burada son derece heyecanlanarak "zafer yolu bu yoldur" demekten kendisini alamaz.

ZAĞANOS PAŞA CAMİNDE VAAZ

Akif, Balıkesir'de iken kendisinden şehrin en büyük camii olan Zağanos Paşa'da halka vaaz etmesini istediler. O, gördüklerinden sonra böyle bir teklifi memnuniyetle kabul etti. Akif'in vaaz edeceği Cuma günü, Zağanos Paşa Camiine cemaat sığmamış dışarıya da

[10] Eşren Edip, Mehmet Akif Hayatı-Eseri, 2.bs. İstanbul 1962, s.128

hasırlar serilmişti. Akif, kürsüye çıktı ve konuşmasının Kur'an'dan Âli İmran sûresinin 103. ayetini okuyarak başladı[11]. Ardından

"Cihan alt üst olurken seyre baktın öyle durdun ya,
Bugün bir serseri, derbedersin kendi yurdunda!

Hayat elbette hakkın... Lâkin ettir haykırıp ilhaak;
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: dâvayı istihkaak.

Desen bin kere "insanım" o, kanmaz, hem niçin kansın?
Hayır, Huriyyetin hakkın masum oldukça insansın?

Bu hürriyet, bu hak bizden bugün âhengi sa'y ister;
Nedir üç dört alın, Bir yurdun alnından boşansın ter..."[12]

diye devam eden manzumesini okudu ve bunu açıkladı.

"Evet, biz müslümanlar, dünya çalışıp didinirken, her gün her alanda biraz daha aşamalar kayd ederken, biz onlara seyirci gibi baktık. Özellikle bu son yıllarda başımıza birçok felaketler yağdı. Halen da çilemizi doldurmuş değiliz. Sebebi; din işlerinde olduğu gibi, dünya işlerinde de gevşek davranmamızdır.

---

11 Ayet mealen şöyledir. "Hepiniz birden Allah'ın bağına sımsıkı sarılınız. Sakın aranıza ayrılık, gayrılık girmesine meydan bırakmayınız. Allah'ın hakkınızdaki nimetini düşününüz. Hani sizler, birbirinize düşmandınız. Cenâb-ı Hak kalplerinizi birleştirdi de O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Hani sizler bir zaman ateş çukurunun ta kenarına kadar gelmiştiniz da Cenâb-ı Hak sizi oradan kurtarmıştı."

12 "Alınlar Terlemeli" başlığını taşıyan bu manzumenin tamamı için hak Ersoy, Mehmet Akif, Safahat, 20. Baskı İstanbul 1986, s.453-454.

Hayat herkesin hakkıdır... Fakat hangi hak olursa olsun, savunulmadıkça sahibine, hiçbir yarar sağlamaz... Biz müslümanlar tıpkı yürümeyen çocuklar gibi emeklemeye çalışırken bir de baktık ki etrafımızdaki devletler, göklerde uçuyorlar... Berlin'den havalanıp Trabzon'a iniyorlar. Biz ise hâlâ yolda yürümeyi bile beceremiyoruz." Avrupa'nın bu ilerleyişini, onların tehlikelere ve tabiatın gücüne karşı birlikte hareket etmelerine bağlayan Akif konuşmasını şöyle sürdürür. "İşte bizim derdimizin başı! Onlar zorluk karşısında birleşmişler. Biz ise o zorluğu görmemiş veya gördüğümüz halde birliği sağlayamamışız... Biliyorsunuz düşman (aramıza) asırlardan beri bölücülük-tefrika-tohumlarını ekti ve meyvelerini de topladı... Eğer müslümanlar yaşamak istiyorlarsa, cemaat arasında dargınlığa, küskünlüğe, bölücülüğe yol açacak en önemsiz gibi görünen söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Tabii varlıklarını sürdürmek istemiyorlarsa, buna bir diyeceğimiz olmaz. Zira, Allah korusun hayat hakkımızı kaybettiğimiz gün, insanlığımızı da unutmamız gerekecek. Çünkü bizi tutsak edenler, hayvanlara yaptıkları muamelenin aynısını bize de yapacaklar."

Akif, neden bu hale düştüğümüzü de şöyle açıklar. "Çünkü analarımız, babalarımız, hocalarımız, siyasetçilerimiz, edebiyatçılarımız, şairlerimiz, yazarlarımız millete ümit ve çalışma isteği değil ümitsizlik aşıladılar. Ben büyüklerimden –Biz yaşayamayız, Avrupa ilerledi. Siz çok kötü günler göreceksiniz sözlerinden başka bir şey duymadım diyen Akif, bütün bu lafları ederken Allah'ın kitabını hiç düşünmediğimizi, oysa Allah kitabında müslümanları ümitsizlik ve azımsızlıktan sakınmaya çağırdığını belirtir ve konuşmasını şu ayetle güçlendirir.

"... Oğullarım, gidiniz Yusuf'la kardeşlerini araştırınız. Sakın Allah'ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira şunu biliniz ki, kâfirlerden başkası, Allah'ın inâyetinden ümidini kesmez"[13]

Demek ki bir müslümanın Allah'ın inayetinden, merhametinden ümit kesmesi küfürdür." Müslümanların ayrılık ve bölücülük çıkarabilecek en ufak söz ve davranıştan kaçınması gerektiğini belirten Akif, fırkacılık ve komitacılığın artık ortadan kalkması ve elbirliği ile vatanın savunulması gerektiğini belirtti ve "Emin olunuz ki, canla başla çalışarak aradaki ayrılık sebeplerini kaldıracak olursak, vatanı da, dinimizi de kurtarırız" dedi. Bu şekilde İstanbul'da Kuvayı Milliye hareketinin bir ittihatçılık hareketi olduğunu iddia edenleri uyaran Akif, yaptıkları propagandanın doğru olmadığını vurguladıktan sonra halkı şu şekilde vatanın savunması doğrultusunda bir araya gelmeye çağırdı. "Bu hareketin, bu hizmetin sadece din ve vatan savunmasına yönelik olduğu, dost ve düşman tarafından tamamen anlaşılmalıdır. Yani bu mücadelenin herhangi bir çıkar için yapılmadığını, en yakınımızdaki ile en uzaktaki dahi bilmelidir. Bu görünümü sarsacak en ufak bir söz veya davranış hoş karşılanmamalıdır. Çünkü hepimizin amacı birdir ve bellidir. Amacı, hedefinden saptırma yolunda yapılacak bir girişim, -Allah korusun-birliğimizi zedeleyebilir.

Hepimizin bir vatan borcu, bir dini borcumuz vardır ki, onu ifa etme hususunda ufacık bir ihmal bile caiz değildir. Bu konuda hiçbirimiz köşemize çekilip seyirci kalamayız. Çünkü düşman kapıya dayanmış ve namusumuzu çiğnemek istiyor. Bu namert saldırıya karşı koymak, kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-yaşlı her fert için farz-ı ayn olduğu, bir an bile unutulmamalıdır.

---

13 Yusuf Sûresi, ayet 87.

Bugün herkes varını yoğunu ortaya koymak zorundadır. Allah'ın yüce olan ismini yüceltmek için Karesi'nin (Balıkesir) kahraman evlatları, vaktıyla ne büyük kahramanlık göstermişlerdi, bunu hepimiz biliyoruz.

Rumeli'yi baştan başa feth edenler hep bu topraklarda yetişen yiğitlerdi. Bugün sizler o kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispatlamalısınız. Anadolu'yu savunmak için, diğer vilayetlere öncülük etme şerefini de siz almıştınız. İnşallah vatanın bağımsızlığı, mutluluk ve refahı, dünyalar durdukça duracaktır."[14]

Konuşmasını tamamlayan Akif, Camiyi dolduran binlerce Balıkesirlinin heyecan ve gözyaşları arasında Allah'tan sabır, sebat ve yardım dileyerek kürsüden indi.

Mehmet Akif'in konuşmasının bu derece dikkat çekmesi, hiç şüphe yok ki o sırada Milli Mücadele'nin milli birlik ve beraberliğe duyduğu şiddetli ihtiyaçtı. Zaten Akif'de konuşmasını bu birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik olan ayetlerle destekliyordu. Çünkü İslamiyet, Anadolu halkını birbirine bağlayan en önemli psikolojik ve kültürel etkendir.

Akif, bu vaazdan sonra birkaç gün daha Hasan Basri (Çantay) Bey'in misafiri olarak Balıkesir'de kaldı. Bu süre içinde Milli

14 Âkif'in 6 Şubat 1920 tarihinde Zağanos Paşa Camiinde verdiği bu mev'ızenin tam metni için bak. Sebilürreşad, cilt 18, sayı 458, 12 Şubat 1336 (1920) s.183-186. Ayrıca bak. Boşnakoğlu Hasan, İstiklâl Marşı Şairimizin İstiklâl Harbindeki Vaazları, İstanbul 1981, s.71-80; Neşreden Bahar Yayınevi, Mehmet Akif, İstiklâl Savaşı Hitabeleri – Manastırlı İsmail Hakkı, Vaizler, İstanbul 1983, s.475-487; Erişirgil, A.g.e., s.403-406.

mücadeleye taraftar olanlar ile şehrin ileri gelenleri ile görüştü.[15] Ardından yüksek bir moral ile İstanbul'a döndü.

Mehmet Akif herhangi bir resmi izin almadan Balıkesir'e gittiği ve orada Anadolu'da yeni başlayan Milli Mücadele hareketi lehinde vaaz verdiği için 3 Mayıs 1920 tarihinde başkatibi bulunduğu Darüh Hikmet-ül İslamiye'deki görevine son verilir.[16]

Mehmed Akif, İstanbul'da iken son Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından basılarak dağıtıldı. Artık İstanbul fiilen de işgal edilmiş, şehir karamsar bir havaya bürünmüştü. İşgal kısa zamanda dayanılmaz bir hal aldı. İstanbul'da bu gelişmeler olurken 23 Nisan 1920 günü Ankara'da o dönemde sahip olduğumuz 66 vilayetten gelen milletvekilleri ile işgal altındaki İstanbul'dan kaçabilen bir kısım milletvekilinin katılımıyla Büyük Millet Meclisi açılmıştı. Büyük Millet Meclisi adına Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından bütün Türk milletine hitaben

---

15 Karan, Hayreddin, "Milli Mücadele'de Sebilürreşad, (Yeni) Sebilurreşad (İkinci devre yayın dönemi Mayıs 1948-Şubat 1966 tarihleri arasındadır.)C.10-11, No. 234-258, 1956-1957 tarihleri arasında Eşref Edip'den dinlenerek yayınlanmıştır. Alıntı için C.10, sayı 236, 1 Ocak 1957 s.173.

16 Uçman, Abdullah, "Mehmet Akif ve Milli Mücadele" Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy, Marmara Üniv. Yay. No.439, İstanbul 1986, s.17-18; Mustafa Varlı-Necati Yağan-İsmail L. Çakan ve diğerleri, Gençliğin Kaleminden Üç Cephesiyle Akif, İslam Medeniyeti Yayınları, İstanbul 1968, s.49; Birinci Necati, "Akif'in Hayatı ve Eserleri" Türk Edebiyatı Mehmed Akif Anıt Sayısı, Aralık 1986, s.73.Akif'in görevden alınma kararnamesi 3 Mayıs 1920 tarihini taşıyorsa da bununla ilgili işlemler O, daha İstanbul'da iken yapılmış olmalıdır. Eşref Edip'in naklettiği bir konuşma bu ihtimali doğruluyor. "Bir gün Fatih Hoca ile görüştükleri sırada Üstad gülerek dedi ki:

- Doğrusu böyle yapmakla yerden göğe kadar hakları var. Hem bir din müessesesinde başkatiplik et, hem de Balıkesir'e git, vatanlarını çiğnemek isteyen düşmanlara karşı halkı harekata teşvik et... İşte bu olmadı." Aktaran Sarıhan. A.g.e., s.106.

yayınlanan beyannamede birlik ve beraberlik konusu üzerinde duruldu ve Allah'ın rahmet ve yardımı talep edildi.[17]

Bu gelişmeler olurken Mehmet Akif'de artık İstanbul'da kalmanın milli birlik ve beraberliğe bir yarar sağlamayacağı kanaatına vararak Anadolu'ya geçmeye karar verdi.

ÂKİF ANKARA YOLUNDA

Akif, Ankara'ya gidiş kararını yakın arkadaşı Eşref Edip'e şu sözlerle açıklar. "Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sende idarehanenin işlerini derle topla Sebilürreşad klişesini al arkamdan gel. Meşihattakilerle de temas et, Harekât-i Milliye aleyhinde bir halt etmesinler"[18]

Akif'in bu ifadeleri bize Anadolu'ya geçmesi için Ankara'dan bir davet aldığını düşündürmektedir. Nitekim Eşref Edip 37 yıl sonra 1957 de bu olaya açıklık getirerek hadiseyi şöyle nakletmektedir. 1920 Nisan ayı içinde, Ankara'da Büyük Millet Meclisi için son hazırlıklar yapılırken Sebilürreşad idarehanesine Ali Şükrü[19] bey gelir.

- "Haydi, hazırlanınız, gidiyoruz!" der.
- "Nereye?" diye sorarlar.

Ali Şükrü şu cevabı verir:

---

[17] Hakimiyet-i Milliye, No.24, 23 Nisan 1336 (1920)

[18] Eşref Edip, Mehmet Akif, Hayatı-Eserleri, 1938 bs. s.56; 1962 bs. s.139.

[19] Ali Şükrü Bey için bak, Mısıroğlu Kadir, Ali Şükrü Bey, İstanbul 1978; (Kandemir) Feridun, Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cinayetler, İstanbul 1955, s.3-57; İz, Mahir, Yılların İzi, 2 bs. İstanbul 1996, s.89-94.

- "Ankara'ya. Oradan sizi çağırıyorlar. Paşa (Mustafa Kemal) sizi istiyor. Sebilurreşad'ın Ankara'da neşrini istiyor. Sebilürreşad'ın Ankara'da intişarı milli hareketin manevi cephesini kuvvetlendirecektir"[20]

Bu husus ile ilgili M.Emin Erişirgil'de şöyle bir olayı nakletmektedir. "Bu tarihten az zaman sonra, (Akif'in) evine otuz yaşlarında uzunca biri gelmişti. Kapıyı açanlar, "kim diyelim" dediler. Fakat o "Benim adım filân ... yalnız Akif Bey beni tanımaz, arkadaşlarından biri, yazdığı mektubu bana götürüver dedi de..."

"Akif merdivenden aşağıya indi, bu yabancıyı evin odalarından birine aldı, yirmibeş dakika kadar konuştu. Yürüyüşü ve hali subaya benziyen bu adam evden çıkıp gitti"[21]

Bu gelişmelerden sonra Akif, 1920 Nisan ayının ikinci yarısında 12 yaşlarındaki oğlu Emin ile birlikte İstanbul'dan ayrılır. Yol arkadaşı Ali Şükrü Bey'le Üsküdar Karacaahmet mezarlığında buluştuktan sonra Alemdağ yolunu tutarak deniz kıyısına varırlar ve orada buldukları bir vasıta ile İnebolu'ya çıkarlar. İzmit yaylası Kuvayı Milliye çetelerinin kontrolu altındadır. Akif ve arkadaşları, milli kuvvetlere cephane götüren atların sırtında çetelerle yolculuk yaparlar. Akif, onlara cephaneyi idareli kullanmalarını öğütler. Geyve Boğazı yakınlarında Kuşcubaşı Eşref Bey'le birleşirler. Binbaşı Şükrü bey de onlarla birliktedir. Geyve'den dekoville Eskişehir'e oradan da trenle Nisan ayının son haftası içinde[22] Ankara'ya ulaşırlar.[23]

---

20 (Yeni) Sebilürreşad, C.10, sayı 237, Ocak 1957, s.184.

21 Erişirgil, A.g.e., s.409.

22 M.Ertuğrul Düzdağ, Akif'in Ankara'ya geliş tarihini 24 Nisan 1920 olarak vermektedir. Düzdağ, A.g.e., s.80, 90-93. Abdullah Uçman ise bu tarihin Mayıs ayı başları olduğunu yazar. A.g.m., s.19. Uçman, "Mehmet Akif'in Milli

AKİF ANKARA'DA

Akif'in Ankara'ya gelişini Hakimiyet-i Milliye Gazetesi okuyucularına şu şekilde duyurur. "Pek hassas ve ulvî İslâm şairi Mehmet Akif Bey dahi İstanbul'dan çıkarak birkaç gün evvel Ankara'ya muvassalat eylemiştir. İlhamât-i şâiranesinin menba-ı asîli bilhassa hakimiyet-i diniyye ve gayret-i vatananiyyesinde olan bu güzide İslam Şairi, aynı zamanda erbab-ı ilim ve hikmetin en ileri gelenlerinden bir şahsiyet-i mümtazdırlar da. Milletin giriştiği mücadele-i vatanperverâne İslam şâiri Mehmet Akif Bey'in himmet-i hamiyyetkârından pek çok feyiz ve kuvvet alacaktır. Şâir-i hakîm-i İslam'ın önümüzdeki Cuma günü halka bir mev'ıza irad buyuracağını memnuniyetle haber aldık."[24]

Mehmet Akif, Ankara'ya gelince Meclis'in önünde Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Akif'e "Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz." demiş ve en kısa zamanda ziyaretine geleceğini söylemiştir.[25]

Akif Ankara'ya geldiği zaman henüz düzenli ordu kurulmadığı için Anadolu'da ardı arkası kesilmeyen isyanları milis halinde olan milli kuvvetler bastırmak zorunda kalıyordu. Dahası İstanbul hükümetinin etkisi ile Şeyhülislam Dürri Zade Abdullah 11 Nisan 1920'de yayınladığı fetva ile[26] Anadolu'da milli direnişi başlatmaya

---

Mücadele Yıllarındaki Mev'izeleri", Milli Kültür, Mehmet Akif Özel Sayısı, Aralık 1986, s.51-56 bilhassa s. 53.

23 "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", Millet, 12 Şubat 1948- 10 Haziran 1948, Sayı 106-122.

24 "İslam Şâiri Âkif Bey", Hakimiyet-i Milliye, No 25, 28 Nisan 1336 (1920)

25 "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", Millet, Sayı 107, 19 Şubat 1948.

26 Damat Ferit Hükümeti böyle bir fetvayı yayınlanması için dönemin Şeyhülislamı Haydarî Zade İbrahim Efendi'ye baskı yapmış, fakat İbrahim Efendinin "böyle

çalışan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Halife ve Sultan'a karşı isyan etmiş ilan ettiğinden milli mücadeleye destek vermek isteyenler de tereddüde düşmüştü. Halkın bu hususta ciddi şekilde telkine ve aydınlatılmaya ihtiyacı vardı.

Böyle bir ortamda Akif hiç vakit geçirmeden kendisinden beklenen hizmeti yerine getirmeye ve vaazları ile halkı aydınlatmaya başladı. Onları Milli Mücadele etrafında birleşmeye çağırdı.

Akif, bu vazifeyi sadece Ankara'da değil, Ankara merkez olmak üzere bütün İç Anadolu vilayetlerinde yerine getirdi. Bu cümleden olmak üzere Akif, henüz işgal edilmemiş vatan topraklarında seyahatlere başladı. Bu seyahatın ilkinde Eskişehir'e kadar gitti. Henüz Ankara'ya geleli 15 gün olmadan, Burdurluların ısrarlı daveti üzerine, yanında küçük oğlu Emin ile birlikte Burdur'a gitti. Kendisini hasret ve muhabbetle bağırlarına basan Burdur halkına vaaz ve nasihatta bulundu. Oğlu Emin Bey, babası'nın Burdurlulara hitaben yaptığı konuşmayı şu şekilde nakletmektedir:

"Milli Mücadele'nin muazzam bir cihat olduğuna halkı o kadar yakından ikna etti ki; bu vadide öyle mahirane bir üslûp, öyle candan bir ahenk kullandı ki, Anadolu'nun birçok vilayetlerinde, kazalarında hatta nahiyelerinde, camilerde, medreselerde, meydanlarda insan kütlelerine karşı hitap etti. O çok samimî konuşuyor, doğruyu söylüyordu. Sözleri herkesin üzerinde çok derin tesir ediyor. Onu bir kere dinleyen ve eli silah tutabilen bütün erkekler ailesiyle vedalaşıyor, evini, karısını, çocuklarını Allah'a emanet ederek cepheye koşuyordu. Babamı ilk defa Burdur'da hükümet konağında üç dört yüz kişiye mütecâviz bir cemaate karşı hitap ederken gördüm.

---

bir fetva milletin arasına nifak sokar" gerekçesi ile teklifi kabul etmeyerek istifa etmesi üzerine bu göreve Dürri Zade getirilmişti.

Fazla bağırdığı zaman sertleşen gür sesiyle konuşuyor, çok heyecanlı olduğu bütün hareketlerinden belli oluyordu. İzmir havalisinden sızan kara haberleri, vatandaşlarımıza yapılan işkence ve hakaretleri, mülevves çizmeler altında çiğnenen tarihî ve ilâhî mâbetlerimizi öyle yanık bir dille ifade ediyor, bu fecayiin yürekler acısı avakıbını öyle acı bir dille tarif ediyordu ki, ben de dinleyiciler arasında sıkışmıştım.

O muazzam kalabalık derin bir sükûta dalmıştı. Lakin bu öyle bir sessizlik, öyle bir hava idi ki, kasırgalar koparacak ruhların kellesini koltuğuna almaya niyet eden başların son kat'ı kararından doğuyordu. Bir de şurada burada hissiyâtına mâlık olmayarak hıçkırıklarını tutamayan vatanseverlerin iniltileri duyuluyordu..."[27]

Mehmet Akif, Burdur'da bir hafta kadar kaldıktan sonra Sandıklı'ya (Afyon'a bağlı) geçti ve burada iki gece kaldı. Emin bey babası Mehmet Akif'in Sandıklı'daki faaliyetleri ve ilk akşam kasabanın en büyük camiinde yatsı namazından sonra vaaz tarzında verdiği nutuk hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak Sandıklı'dan sonra Dinar'a geçtiklerini ve burada da üç gün kaldıklarını ardından da Antalya'ya geldiklerini ve orada Akif'in yakın arkadaşı Antalya Mebusu Hacı Süleyman Efendi'nin evinde misafir olduklarını belirtir.[28]

Akif, Ankara'ya gelmeden önce İstanbul Hükümeti işgal kuvvetlerinin de baskısı ile dönemin Şeyhulislamı Dürrizade Abdullah Efendi'den 11 Nisan 1920'de bir fetva aldı. Fetvada Milli Mücadeleye katılan vatan severlere "Bagı" (asi, serkeş, hak yolundan ayrılan) diyor ve " Bu suretle Halife'nin hak yolundan çıkanlarla vuruşmak

---

[27] "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", Millet sayı 107, 19 Şubat 1948; Kutay, Cemal, Necid Çöllerinde Mehmet Akif, İstanbul 1992, s.112-113; Uçman, A.g.m. s.19.

[28] Nakleden Kutay, A.g.e., s.113.

için tayin ettiği askerlerden, vuruşmaktan çekinip kaçanların, büyük günah işlemiş oldukları ve dünyada şiddetli cezaya ve ahirette ağır işkenceye maruz kalacakları;... Bu suretle hak yolundan çıkanlarla haberleşenler hakkındaki Sultan'ın emrine boyun eğmeyen Müslümanların günaha girip şeriatça cezaya müstahak olacakları" belirtiliyordu.[29]

Heyet-i Temsiliye bu canice teşebbüse derhal Ankara Müftüsü Rıfat (Börekçi) Efendi'nin 22 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan fetvası ile karşılık verdi.[30] Bu fetvanın 5.maddesinde "Bu suretle aslında (Halife-Sultan) istemediği halde düşman devletlerinin zoru ve kandırılması ile, olaylara ve gerçeğe uymayarak çıkarılan fetvalar Müslümanlar için şeriatçe dinlenmemesi" gerektiği belirtildi. Bununla birlikte diğer bazı vilayetlerde olduğu gibi Konya'da da Dûrizzade Abdullah Efendi'nin imzası ile yayınlanan fetvanın etkileri görülmeye başlandı. Bunun üzerine 4 Mayıs 1920 günü akşam Konya Müdafayı Hukuk Cemiyeti Vilayet Konağı'nın arkasında bir toplantı yaptı. Toplantıda görüşmeler, fenalıkları giderecek tedbirlerin alınması ve şüpheli şahısların tevkif edilmesi etrafında toplandı.[31] Bu dönemde Ankara Hükümeti isyanlara karşı iki yol izlemekteydi. Birinci yöntemde isyancılara "nasihat" heyeti göndermekte; Eğer böyle bir heyetin gönderilmesi mümkün olmaz ya da isyancılar "nasihat" heyetini dinlemez ve isyanlarını sürdürürlerse ikinci yönteme yani askeri kuvvet sevk etme yoluna gitmekteydi.

---

[29] Uluğ, Naşit, Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, Milliyet yay. İstanbul 1973, s.201-203.

[30] Bu fetva 22 Nisan 1920 (02 Şaban 1338) günü Sivas'ta çıkan "Irade-i Milliye" gazetesinde yayınlandı. Ayrıca bak. Uluğ, A.g.e., s.203-207. Fetvanın altına birçok il ve ilçe müftüsü ile din adamlarının imzası vardır.

[31] Altay, Fahrettin, 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası, İstanbul 1970, s.239; Kemal Atatürk, Nutuk, İstanbul 1973, c.2, s.450.

I. ve II. Bozkır isyanlarının çıkış sebeplerini iyi tahlil eden Ankara Hükümeti Konya'da yeniden baş gösteren isyan tehlikesi üzerine halkını gelişmelerle ilgili aydınlatmak için Antalya Mebusu Hamdullah Suphi, Trabzon Mebusu Ali Şükrü ve Konya Mebusu Refik Bey'lerle birlikte Mehmet Akif'i "İrşat Heyeti" adı verilen bir kurulla Konya'ya gönderir.[32] Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Ankara Heyet-i Merkeziyesi karar defterinin 5 no.lu kararında "Heyet-i İrşadiye riyasetini ifa etmekte olan şair Mehmet Akif bey'e –mesarif-ı zaruriyesini tesfiye etmek üzere- ikiyüz liranın itasına karar verildi." 2 Mayıs 1336 (1920), (altı imza)[33] denmektedir.

B.M.M. tarafından oluşturulan "İrşat Heyeti" 25 Mayıs 1336 (1920) günü Konya'ya hareket etti[34]. Akif'in oğlu, onun Konya'daki çalışmalarını şöyle anlatmaktadır. "Babam Konya'da Kuvayı Milliyeyi takviye edebilecek gönüllü kafilelerini çoğaltmak, bu yol uğrunda milletin gönlünde heyecanlar yaratmak maksadıyla nutuklar söyledi. Konferanslar verdi. Kalabalık insan kitleleri onu huşu içinde dinliyor, sözlerine hak veriyorlardı."[35]

Eşref Edip'in Akif'in Konya'daki çalışmalarını ve dikkat çekici bir hatırasını şu şekilde nakletmektedir. "Üstad, Konyalılara nasihat etmiş, memleketin yıkılmak üzere olduğunu, bütün milletin bir

---

32 Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs. s.59-60; 1960 bs. s.142.

33 Uluğ İğdemir'in naklettiğine göre, Cemiyetin gelir gider defterinin 30 numaralı ve 2 Mayıs 1336 tarihli kaydında "Heyet-i İrşadiye Reisi Mehmet Akif Bey'e verilen 200 lira " ibaresinden bu paranın ödendiği de anlaşılıyor. Uluğ, Hakkı Naşit, Hemşehrimiz Atatürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s.281;

34 Öğüt Gazetesi (Konya'da yayınlanır), 23 Mayıs 1936 (1920) Sayı 364; Uçman, Akif'in Konya'ya gidişini Ekim 1920 olarak vermekte ve o tarihler arasına raslayan Delibaş isyanını (2 Ekim-22 Kasım) bastırılması için görevlendirildiğini yazmaktadır. A.g.e., s.20; Diğer kaynakların çoğunda tarih yoktur.

35 Millet, 25 Mart 1948, Sayı 112.

vücut halinde birleşerek Ankara'da teessüs eden hükümete yardım etmeleri lazım geldiğini söylemiş; Bunun üzerine üstad diyor:

- Müslüman olan ve iyi insanlar bulunan Konyalılar bana ne dedi bilirmisiniz?

- Biz Selçukoğullarındanız. Bizden olmayan bir hükümetin yıkılmasından bize ne?

Üstad bunu her zaman anlatır, anlattıkça gözleri dolar:
- Allah, derdi, bir hükümeti zayıf bırakmasın. En büyük felaket budur. Hükümet za'fa düşünce her yer oğul verir.

Üstad, Konyalıları ikna için ne kadar zahmet çektiğini anlatmakla bitiremezdi. Mamafif o zaman onları ikna ettiğini zannediyordu.[36]

MEHMET AKİF'İN MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ

Mehmet Akif'in milletvekili seçilmesi o sırada Burdur'dan daha önce seçilmiş olan bir milletvekilinin istifa etmesi ile gündeme gelir. Gelişmeler üzerine B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Paşa, Konya Vilayeti vali vekili ve kolordu komutanı Albay Fahreddin (Altay) Bey'e çektiği telgrafla istifa eden Burdur milletvekilinin yerine Mehmet Akif'in seçilmesine yardımcı olunmasını istedi.[37] Neticede

---

[36] Eşref Edip, A.g.e., 1938, bs. s.59-60; 1960 bs. s.142; Değinme için bak Erişirgil, A.g.e., s.413. Sarıhan, A.g.e., s.113. Örgüt Gazetesi, Konyalıların Akif'in konuşmalarından çok memnun kaldıklarını ve bir süre daha kalmasını istediklerini yazar. Örgüt, 3 Haziran 1336 (1920) sayı 374.

[37] Telgraf şöyledir. "Ankara 29 Nisan 1336 Konya 120.nci Kolordu Kumandanı Fahreddin Beyefendi'ye İstifasında musir bulunan Burdur Livası Büyük Millet Meclisi âzâsı ve Ahz-ı Asker Reisi Miralay İsmail Beyefendi'nin yerine, Livâ'yı

Akif henüz Konya'da iken Burdur'dan milletvekili seçildi. Ancak bunu Ankara'ya döndüğü zaman öğrenebildi.[38] Akif'in Burdur miletvekilliği 5 Haziran 1920 tarihinde Mazbataları İnceleme Komisyonu'ndan gelen sonuçların Meclis tarafından kabul edilmesi ile kesinleşir.[39]

Meclis'in 3 Temmuz 1920 günkü oturumunda okunan Mazbataları İnceleme Komisyonunun yazısında Akif'in Burdur'dan sonra Biga'dan da milletvekili seçildiği anlaşılır ve kabul edilir.[40] Ancak 14 Temmuz 1920 günü Meclis Başkanlığı Akif'e bir yazı yazarak, Burdur ya da Biga milletvekilliklerinden birisini tercih etmesi istenir. Ancak bu yazının cevabı gelmeden Akif, Meslis'in 15 Temmuz 1920 tarihli oturumunda diğer bazı milletvekilleri ile birlikte yemin eder.[41]

14 Temmuz da Akif'e yazılan yazının cevabı 18 Temmuz 1920 günü Meclis İkinci Başkanı Celaleddin Arif Bey'in Meclisi açışından sonra okunur. Meclis kâtibi Haydar Bey tarafından okunan Akif'in cevabi yazısı şöyledir.

---

mezkûr B.M.M. âzalığına Ankara'da bulunan Şair Mehmed Âkif Beyefendinin intihâbının te'min ve neticenin iş'ar buyurulmasını rica ederim" B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Telgraf için bak. Tevetoğlu Fethi, "Atatürk ve Türk Ocağı", Türk Yurdu, c.8, No.10, Kasım 1987, s.38-39. Düzdağ, A.g.e., s.95-96. Bu telgrafa Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannamesi ile Nutuk'ta rastlayamadık. Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele Tarihi, Ankara 1944, s.281'de Akif'in Burdur'dan Hakkı Bey'in yerine, onun ölümü üzerine seçildiğini yazar.

38 Erişirgil, A.g.e., s.413.

39 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (kısaltma T.B.M.M. Z.C), Birinci devre, 2. Bs. C.2, 1940, s.67.

40 T.B.M.M. Z.C. C, Devre 1, c.2, s.138-139.

41 T.B.M.M. Z.C. Devre 1, C.2, s.312.

"Büyük Millet Meclisi Riyaset-i celilesine

14-VII-1336 tarih ve 270 numaralı emirname-i riyâsetpenâhileri cevâbıdır. Evvelce Burdur Livâsından intihâb edilmiş ve livâ-yı mezkûre giderek müntehib ve müvekkillerime temasta bulunmuş olduğumdan, Burdur livâsı âzâlığını tercihan Biga âzâlığından istifa ettiğimi arz ile te'yid-i hürmet eylerim efendim.

17 Temmuz 1336
B.M.M. Burdur livası a'zasından
Mehmed Akif"[42]

ÂKİF KASTAMONU'DA

Daha önce belirtildiği üzere Mehmet Akif İstanbul'dan ayrılırken Eşref Edip'e "Sen de idarehânenin işlerini derle topla, Sebilürreşad klişesini al, arkamdan gel. Meşihat-i takilete de temas et, Harekât-ı Millîye aleyhinde bir halt etmesinler" demişti.[43]

Eşref Edip, özellikle Kuvayı Milliyecilerin öldürülmesini öngören Şeyhülislamlık fetvasının yayınlanmasından sonra Sebilürreşad için artık İstanbul'da yapacak bir şey kalmadığı kanaatına varır ve Akif'in İstanbul'dan ayrılırken kendisine yaptığı tembihe uyarak Sebilürreşad'in klişesini de alarak gemi ile İnebolu'ya oradan da muhtemelen 15 Temmuz 1920'de Kastamonu'ya gelir.[44]

Eşref Edip'in Kastamonu'da yaptığı bazı konuşmalar Vali Cemal Bey'e yanlış aksettirilir. Muhittin Paşa, Kastamonu havalisi

---

[42] T.B.M.M. Z.C., Devre 1, C.2, s.335; Ayrıca bak, Sarihan, A.g.e., s.115; Düzdağ, A.g.e., s.95; Doğan, Mehmet, Câmideki Şair Mehmed Âkif, İstanbul 1998, s.46.

[43] Eşref Edip, A.g.e., s.139.

[44] Açıksöz Hüsnü, İstiklâl Harbinde Kastamonu, Kastamonu Vilayet Matbaası 1933, s.97-100; Ayrıca bak, Sarihan, A.g.e., s.116.

Kumandanı olarak Kastamonu'ya geldiği gün Eşref Edip'i Sinop'a sürdürür.[45] Akif, olayı haber alır almaz dönemin Dahiliye Vekili Adnan (Adıvar) Bey'e giderek konu ile ilgili bilgi almıştır. Adnan Bey, sürgün olayının valinin bir evhamından kaynaklandığını Eşref Edip'in serbest bırakılması için gerekli telgrafın çekildiğini söylemiştir.[46] Bunun üzerine Akif 4 Ekim 1920'de B.M.M. ne başvurarak Kastamonu'ya gitmek için izin ister. Meclis zabıtlarından ise Akif'in "Propaganda" için Kastamonu'ya gönderildiği yazılıdır. Konu ile ilgili Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğünün yazısı şöyledir.

"B.M.M. Riyaset-i Celilesine,

Burdur Mebusu Mehmet Âkif Bey'in berâ-yı irşad Kastamonu havalisine izâm edilmesi mücih-i fevaid görülmüş, mumâileyh müftehî-i azimet bulunmuş olduğundan kendisine me'zûniyet i'tasiyle keyfiyetin heyet-i idâreye tebliği istirham olunur, efendim.

4 Teşrinievvel 1336,
Matbuat ve İstihbarat Müdir-i Umûmîsi
Gâlip Bahtiyar"[47]

Başkan, 7 Ekim 1920'de Akif'i 1,5 ay izinli saydıklarını bildirerek divanın bu kararını onaylamış, Meclis kabul etmiştir.

Mehmet Akif 19 Ekim 1920 tarihinde yaylı bir araba ile Kastamonu'ya geldi.[48] Burada Müdafaa-i Hukuk ve Gençler Mahfeli tarafından sevgi ile karşılanır.

---

45 Açıksöz, A.g.e., s.97-100; Sarihan, A.g.e., s.116-117
46 Sarihan, A.g.e., s.117.
47 T.B.M.M. Z.C. Devre 1, c.5, s.4.

O dönemde Kastamonu'da yayınlanan Açıksöz gazetesi 21 Teşrinievvel (Ekim) 1336 (1920) tarihli nüshasında Akif'in Kastamonu'ya gelişini okuyucularına şu şekilde duyurur. "Büyük İslam Şairi Edibi a'zam Mehmet Akif Beyefendi iki gün evvel şehrimize gelmiştir. Sebilürreşaddaki yazıları ve sair âsarı bergüzidesiyle İslam âleminin yegane şairi olarak tanınan Mehmet Akif Beyefendiye gazetemiz namına beyanı hoş âmadi eyleriz"[49]

Açıksöz gazetesi 22 Teşrinisani 1336 tarihli nüshasında da "Sebilürreşad ceride-i İslamiyesi Kastamonu'muz şerefine ilk nüshasını şehrimizde neşredecektir" haberini verir. Gerçekten de iki gün sonra Sebilürreşad Kastamonu'da neşrolunmaya başladı. İlk çıkan 464 numaralı nüshada Eşref Edip'in şu sözleri dikkat çekiyor. "İngilizler İstanbul'u işgal ile zulüm ve tazyiklerini arttırdılar. Maddi, manevî bütün hürriyeti islâmiyeyi selbettiler. Her şeyi tahakküm ve iradeleri altına aldılar. Bunun üzerine müslümanlığı ve müslümanların hukukunu müdafaa hususunda hiçbir tesir altında kalmayarak daima istiklâli efkârını muhafaza etmiş bulunan Sebilürreşad'ın İstanbul'da intişarına imkân kalmadı. Onun için inayeti hakla risalemiz bugünden itibaren Anadolu'da neşretmeye başlıyoruz. Kastamonu'da bulunduğumuz müddetçe Sebilürreşad burada intişar edecektir"[50]

---

48 Fergan, A.g.e., 1960 bs.· s.140; Açıksöz, A.g.e., s.99; Paker Nurettin, İstiklâl Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu, Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekatı, İstanbul 1955, s.33, 261.

49 Eşref Edip A.g.e., 1938 bs. s.58; 1960 bs. s.140-141.

50 Sebilürreşad, No.464, 25 Teşrinisani 336 dan naklen Eşref Edip, A.g.e., s.141-142.

Sebilürreşad'ın Kastamonu'da yayınlanan bu sayısında Mehmet Akif'in 19 Kasım 1920 Cuma günü[51] Nasrullah Camiinde verdiği va'azın özeti onbir sayfa olarak yayınlandı.[52]

ÂKİF NASRULLAH CAMİİ KÜRSÜSÜNDE

Akif, Nasrullah Camiindeki va'azına Kur'an'dan Al-i İmran sûresinin 118.ayetini okuyup meâlini vererek başladı.[53]

"Ey iman etmiş olanlar, ey müslümanlar, içinizden olmayanlardan size yabancı kimselerden dost ittihaz etmeyiniz. Âyet-i celiledeki (bitane) içli dışlı görüşülen, kendisine her türlü sırlar emanet edilen samimi dost, yarıcan, arkadaş, mahremi esrar

---

[51] Sebilürreşad, c.11, No.464, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920) s.249-259. Sebilürreşad'da bu va'azın tam olarak hangi tarihte verildiği açıklanmıyor. Ancak bu tarihin 19 Kasım 1920 olma ihtimali yüksektir. Bak. Eski Mustafa, Milli Mücadele'de Mehmet Akif Kastamonu'da, Ayyıldız matbaası Ankara 1983, s.VIII.; Doğan D.Mehmet, Câmideki Şair Mehmet Akif, İz yayıncılık, İstanbul 1998, s.46. Bu tarihi Akif'in Kastamonu'ya gelişinden sonraki ilk Cuma, (Uçman A.g.m.s.20); 19 Ekim (Haz.Okay Orhan-İsen Mustafa, Safahat Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 1992, s.XXIV.); Yaşar Çağbayır, İstiklâl Marşının Tahlili (Diyanet Vakfı Yay) Ankara 1988, s.218.

[52] Sebilürreşad'da yayınlanan va'az hülasası için bak. İstiklâl Savaşı Hitabeleri, Mehmet Akif Ersoy...,s.488-519; Boşnakoğlu, A.g.e., s.38-64; Der. Özalp, Suat Zühtû, Mehmet Âkif Ersoy, Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler, mev'izeler, Sevinç Mat. Ankara 1968, s.168-195; Abdülkadiroğlu Abdülkerim-Abdulkadiroğlu Nuran, Mehmet Akif'in Kur'an-ı Kerim Tefsiri Mev'ıza ve Hutbeleri, Diyanet İşleri Bşk. Yay., Ankara 1992, s.137-160; Kaplan Mehmet-İnci Enginün-Birol Emil-Necati Birinci-Abdullah Uçman-Devrin Yazırlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1992, s.359-390.

[53] Ayet meâli şöyledir. "Ey insanlar, sizden olmayanı sırdaş edinmeyin, onlar sizi şaşırtmaktan geri durmazlar, sıkıntıya düşmenizi isterler. Onların öfkesi ağızlarından taşmaktadır. Kalblerinin gizlediği ise daha büyüktür. Eğer aklediyorsanız, şüphesiz size ayetleri açıkladık"

manalarınadır. Öyle ki sizlere karşı mazarrât ika etmekten, aranıza fitneler, fesadlar sokmaktan hiçbir vakit geri durmazlar. Ellerinden gelen fenalıkların hiçbirini sizden esirgemezler. Sizin sıkıntılara, musibetlere, felâketlere uğramanızı isterler. Görmüyor musunuz, hakkınızda besledikleri düşmanlık ağızlarından taşıp dökülüyor. Bununla beraber yüreklerinde, sinelerinde gizlemekte oldukları kinler, garazlar, husumetler, o bir türlü zaptedemeyip de ağızlarından kaçırmakta oldukları adavetten çok büyüktür, çok şiddetlidir. Bizler size her biri aynı hikmet, mahzı ibret olan ayetlerimizi böyle sarih bir suretle bildirdik. Eğer sizler aklı başında kimselerseniz, iyiyi kötüden ayırır, hayrını, şerrini düşünür, bu hikmetlerin, bu ibretlerin muktezasınca hareket ederek hem dünyada hem de ahirette felah bulursunuz."

Akif, bu görüşü desteklemek için Tevbe, Bakara ve Maide surelerinden de örnekler verdi. İlk olarak batı hayranlığının bize verdiği zararları anlattı. "Ey cemaat-ı Müslimîn, insan için kendi aleyhine bile çıksa hakkı, hakîkatı söylemek lazımdır. Ben de bir zamanlar Kitabullah'ı tilavet ederken bu gibi âyet-i celîleye geldikçe "Acaba sair milletlere karşı biraz şiddetli davranılmıyor mu? Müslüman olmayan akvam hakkında daha merhametkâr olmak îcap etmez miydi" gibi düşüncelere dalardım... Acaba bu vesvesenin menşei ne idi. Burasını araştıracak olursak işi biraz tabii görürüz. Öyle ya gözümüzü açtık, Avrupa medeniyeti, Avrupa irfanı, Avrupa adaleti, Avrupa efkâr-ı umûmiyesi nakaratlarından başka bir şey işitmedik. İngiliz adaleti, Fransız hakimiyeti, Alman dehası, İtalyan terakkiyâtı kulaklarımızı doldurdu. Lisan bilenlerimiz doğrudan doğruya bu heriflerin eserlerini, bilmeyenlerimiz tercümelerini okuduk; edebiyatları, hele edebiyatlarının ahlâkî, insanî, içtimâî mevzular pek hoşumuza gitti. Muelliflerin kıymet-i ahlâkiye ve insaniyelerini eserleriyle ölçmeye kalkıştık. İşte bu mukayeseden itibaren aldanmaya, hatadan hataya düşmeye başladık. Bu adamların sözleri ile

özleri arasında asla münasebet müşabehet olmayacağını bir türlü düşünemedik. İşte okuyan yazarlarımızın çoğuna ârız olan bu dalâl, bu hata bir zamanlar bana da musallat oldu..."

Akif, müslümanlara gayri müslimlerden dost olmayacağını belirtirken de şöyle der. "Bizim Meclis-i Meb'usanımızdaki bilhassa Katolik mebuslar kıyamet koparıyorlar. Almanlar gibi mütemeddin, mütefennin bir millet nasıl oluyor da Müslümanlar gibi Türkler gibi vahşîlerle ittifak ediyorlar? Bu bizim için zül değil midir?... diyorlar. Aman, makale yazınız, eserler yazınız, biz onları Almancaya tercüme ettirelim. Ta ki Müslümanlığın da bir din, Müslümanların da insan olduğu bunların nazarında taayün etsin.

Almanya hükümeti haklıydı. Çünkü Alman milleti nazarında müslümanlık vahşetten, Müslümanlarsa vahşilerden başka bir şey değildi... (İngilizler) Kuds-i Şerif'i bizim elimizden gasp ettikleri zaman bu felâket hasb-i umûmî üzerinde büyük bir te'sir îka etmişti. Yani Filistin Cephesinin bozulması muharebe terazisini düşmanlarımızın tarafına ağdırmıştı. Binaaneleyh müttefikimiz olan Almanlarla yine Almanlardan başka bir şey olmayan Avusturyalıların bu işten bizim kadar müteessir olmaları îcab ederdi.

Ey cemaat-i Müslîmîn! İşe bakın ki Kudüs velev ki İngilizlerin eline geçmiş olsun, velev ki bu memleketin düşman eline geçmesi bu cephenin bozulması yüzünden muharebe bizim hesabımıza gaib olsun, tek Müslümanların elinde, Türklerin elinde kalmasın da hasmımız da olsa dindaşımız olan İngilizlerin eline geçsin, diyerek Viyanalılar şehrâyîn yaptılar. Evlerini donattılar. Bu maskaralığı men edip yakılan elektrik fenerlerini söndürünceye kadar Avusturya hükûmetinin göbeği çatladı..."

Avrupa ve Amerikalıların kendi cinslerinden, kendi dinlerinden, kendi renklerinden olmayan mahlûkat-ı beşeriyeyi insandan saymadığını belirten Akif, bu şartlarda bile onların ilimleri, irfanları, medeniyetleri ve sanâyideki başarılarını taktir eder.

Müslümanların en büyük düşmanının her dönemde fitne, fesat, nifak ve şikak olduğunu bir kere daha vurgulayan ve aramıza sokulan fitneleri, fesadları, fırkacılıkları kavmiyetçilikleri, daha bir türlü ayrılık, gayrılık sebeplerini ebediyen çiğneyerek el ele baş başa vermemiz gerektiğini; "...Ancak ayda, âlemde bir kere câmie geliyoruz.[54] Huz'ur-ı ilâhide birleşiyoruz. Fakat namazı bitirip papuçlarımızı koltuklayarak dışarıya fırlayınca birbirimize karşı derhal ya hasım yahut hiç olmazsa bigane kesiliyoruz..." diyen Akif;

"Ey cemaat-i Müslimin! Milletler topla, tüfekle, zırhlı ile, ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor, yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabitalar çözülerek herkes başının derdine, kendi havasına düştüğü zaman yıkılır... İslam tarihini şöyle bir gözden geçirecek olursak cenupta, şarkta, şimalde, garpta yetişen ne kadar müslüman hükümetleri varsa hepsinin tefrika yüzünden aralarında hâdis olan fitneler, fesadlar, nifaklar, şikaklar yüzünden istiklâllerine vedâ ettiklerini, başka milletlerin esareti altına girdiklerini görüyoruz" diyerek tarihi bir hakikatın altını çizdi.

Bizim zaaflarımızdan faydalanan düşmanlarımızın yerli işbirlikçilerden de faydalanarak Osmanlı döneminde Şam, Kudüs, Yemen, Güneydoğu Anadolu..., Millî Mücadele yıllarında da

---

[54] Akif aynı konuşmasında Cuma günü olmasına rağmen müslümanların camiiye gelmeyişinden de şikayet ederek "... Bugün Cuma olduğu halde Kastamonu'nun en şerefli bir camiinde görüyorsunuz ya kaç saflık cemaat bulunuyor?...
Ey cemaat-i Müslimîn! Bizim diyarda Cuma namazı kılınırken tavla şakırtıları, sarhoş na'raları duyulduğu nâdir vak'alardan değildir." der.

Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biğa... İsyanlarının çıkışında da önemli rol oynadıklarını belirten Akif, "Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlağına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir... Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak çekilip gitmek için arka tarafta bir karış toprağımız yoktur. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Neûzubillah biz öyle bir âkibete mahkum olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız. Zaten düşmanlarımızın tertip ettikleri sulh şerâiti bizim için dünya yüzünde hakkı hayat, imkân-ı hayat bırakmıyor..." diyerek Serv Antlaşmasının zararlarını anlatmaya başlar.

Bir kısım halkın ve aydının düşüncelerinin aksine düşmanlarımızın bizden istediğinin herhangi bir vilâyet veya sancak değil, doğrudan doğruya başımız, boynumuz, hayatımız saltanatımız, devletimiz, hilâfetimiz, dinimiz, ve imanımız olduğunu belirtir ve "Neûzubillâh muâhedeyi kabule mecbur olduk mu, Anadolu'da asker besleyemeyeceğiz. Yalnız bir miktar jandarma kuvveti bulundurabileceğiz. Bu jandarmalar içinde külliyetli miktarda Rum, Ermeni, Yahudi bulunacak. Zabitlerin yüzde onbeşi ki tabii hep yüksek rütbeliler olacaktır, ecnebiden gelecektir. Anadolu mıntıka mıntıka ayrılıp her mıntıka bir ecnebî zabitin eline verilecektir." dedi.

Serv Antlaşmasının malî hükümlerine de değinen Akif Antlaşmadan sonra İngiliz, Fransız ve İtalyan'lardan oluşan bir heyetin devletimizin bütçesine el koyacağını, vereceğimiz vergilerin hep Rumların, Ermenilerin menfaatlerine sarf edileceği; ...Gümrükler meselesinin ise ayrı bir afet olduğunu, gümrüklerimize sahip olamayacağımızdan çiftçilerimizin fakir düşeceği; düşmanlarımızın adlî konularda da bizim için alikıran kesileceğini, adam döveceklerini,

vuracaklarını belki de öldüreceklerini, ötekinin berikinin emlâk ve arazîsini gasp edeceği hususları üzerinde durdu.

Düşmanın bizi ezmek için iki kuvvete sahip olduğunu, bunlardan birincisinin Yunan ordusu, ikincisinin ise memleketimizde çıkartmakta olduğu nifak olduğunu belirten Akif "Zaten bu ikincisi olmazsa birincisinin hiç ehemmiyetinin olmadığını..." belirtti ve "Biz aklımızı başımıza alarak el ele verdiğimiz gün inayet-i Hakla memleketimizi, istiklalimizi kurtarmaklığımız muhakkaktır..." dedi.

Akif, Balıkesir konuşmasına bir şiirle başlamıştı. Bu konuşmasını ise Balkan Savaşı sırasında yazdığı bir şiirle bitirdi.

Ya ilâhî bize tevfikini gönder...
-Âmin!
Doğru yol hangisidir, millete göster...
-Âmin!
....

Müslüman yurdunu her yerde felâket urdu...
Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu!
O da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer'-i mûbîn;
Hâk-sâr eyleme yâ Rab, onun olsun...
-Âmin![55]

Mehmet Akif'in yakın dostu Eşref Edip bu konuşmayı anlatırken şöyle diyor. "Üstad Kastamonu'ya gelince burada Nasrullah Camii'nin kürsüsüne çıkarak halkı tenvire lüzum gördü. Serv Muahedesinin öldürücü maddelerini herkesin anlayacağı bir tarzda anlattı. Vatanın geçirdiği tehlikeleri halkın gözü önüne koydu.

[55] "Duâ" başlığını taşıyan şiirin tamamı için bak. Ersoy, Mehmet Akif, Safahat, eseri tertip eden Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1986 (Yirminci baskı), s.188.

Vahdete davet etti. Tefrikayı yerlerin dibine batırdı. Düşmanların muahede-i sulhiye ile takip ettikleri zulm ve imha planını bütün açıklığı ile meydana koydu...

Cemaat ağlıyordu, ortalığı müthiş bir heyecan kaplamıştı. Üstad da kendinden geçecek derecelere gelmişti. Onun o kadar heyecanlı bir zamanını görmemiştim. Artık sesi kesiliyordu. Çok yorulmuştu. Heyecandan kalbi duracak diye korkuyordum. Bu ayeti okuduktan sonra biraz durdu. Ellerini kaldırdı, duaya başladı...

Üstad duayı bitirdi, kürsüden indi. Cemaat Üstadın etrafından ayrılmıyordu. Bir müddet istirahattan sonra camiden çıktı. Büyük bir cemaat da beraber Kastamonu caddelerini doldurdu. O heyecan bütün şehre yayıldı"[56]

NASRULLAH CAMİİ VA'AZININ YANKILARI

Eşref Edip'in naklettiğine göre Akif'in Nasrullah camiindeki va'azının basıldığı Sebilürreşad sayıları Anadolu'nun bütün illeri ile sancak ve kazalarındaki valilere, mutasarrıflara, kaymakamlara ve müftülere gönderilmişti.[57] Ulaştığı her yerde büyük heyecan uyandıran

---

[56] Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs., s.60-62; 1960 bs., s.143-145.

[57] Sebilürreşad'a gönderilen yazılardan mecmuanın bu nüshasının her tarafa ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Gönderilen yazılardan biri şöyledir:
"Pek mütehassisiri bulunduğumuz Sebilürreşad Ceride-i mübarekesine
Muhterem dindaşlar, Balıkesir muhitinde vası sürette münteşir olan bütün livamız halkının pek ziyade teveccüh ve muhabbetleri bulunan sevgili sebilürreşad'ımızın Anadolu'ya intişara başladığını haber aldık. Fakat maalesef hiçbir nüshasını görmek nasip olmadı. Kastamonu'da çıkan ilk nüshasını okuyan bir hemşehrimiz bize munderecatından bahsetti. Bu nüsha müslümanların en büyük şairi muhterem üstadımızın pek beliğ, pek müessir bir mev'izelerini ihtiva ediyormuş. Müslüman kardeşlerimiz arasında elden ele gezdiğini öğrendiğimiz bu mühim nüshayı ah görmek, okumak, yüzümüze gözümüze sürmek nasip

bu va'aza ilk olumlu tepki merkezi Diyarbakır'da olan el-Cezire cephesi komutanı Nihad Paşa'dan geldi. Nihad Paşa, Kastamonu'da bulunan Mehmet Akif'e çektiği telgrafta şunları yazdı:

"Nasrullah Camii Şerifinde irad buyurduğunuz mev'izeyi havi mecmuanızın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyarbakır'ın camii kebirinde Cuma namazından sonra kıraat edilerek mü'minini hazıra envari maneviyesinden hisseyabi tenevvür ve tefeyyüz olmuşlardır. Fakat bu istifade pek mahdut kalacağından cephe mıntıkasını teşkil eden Elâziz, Diyarbakır, Bitlis, Van vilayetleri ile civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasibedâr edilmek ve şeref ile hukuku doğrudan doğruya zat-ı âlinize ait olmak üzere Diyarbakır matbaasında tab ve teksir ettirilerek bütün cepheye tevzi edilmiştir. Cenâb-ı Hakkın mesâi-i din ve vatanperverânenizi meşkûr eylemesi temennisi ile ihtirâmâtımı takdim eylerim.

10.2.337
el-Cezire Kumandanı Nihad"[58]

Nihad Paşa'nın Akif'e çekmiş olduğu bu telgraf son Türk vatanının da işgal edilmek istendiği bir sırada vatanın kurtuluşu için milli direnişin başlatılmasında Akif'in va'azlarının ve o va'azları halka duyuran Sebilürreşad mecmuasının ne kadar etkili bir rol oynadığını göstermesi bakımından önemli bir belgedir.

---

olsa... Geçen gün arkadaşlardan birinin evinde, arka taraftaki bir odada hemşehrimiz, muhteriz ve kısık ifadelerle anlatırken kendimizi zaptedemedik. Her zaman içimize akıttığımız yaşları, orada bol bol döktük." Sebilürreşad, cilt 19, sayı 469, 24 Şubat 1337, s.4-5.

58 Sebilürreşad, cilt 18, sayı 468, 17 Şubat 1337 (1921), s.315. Telgraf için ayrıca bak. Der. Doğrul, Ömer Rıza, Kur'andan Ayetler ve Nesirler, Yüksel Yayınevi, İstanbul 1944, s.320-321; Eşref Edip, A.g.e., 1960 bs. s.148-149; Özalp, A.g.e., s.196; Düzdağ, A.g.e., s.103;

Mehmet Akif Nihad Paşa'nın telgrafına 16 Şubat 1337'de telgrafla şu cevabı verir:

"Diyârıbekir'de el-Cezire Kumandanı Nihad Paşa Hazretlerine Hakk-ı âcizânemdeki teveccühât-ı devletlerine an-samimi-i-kalb teşekkürler ederim. Nasrullah kürsüsündeki mev'izenin o havâlide ve o cephedeki bütün dindaşlarımıza tebliğine himmet ve delâlet cidden sezâvâr-ı minnettir. Cenâb-ı Hak pek kıymettar bir rüknü bulunduğumuz kahraman ordumuzu zaferden zafere isâl ve ümmet-i İslamiye'de belirmeye başlayan intibâhı müzdad buyursun. Âmin.

16 Şubat 1337
Mehmet Âkif"[59]

Erzurum sultanisi Ulum-u Tabiye Muallimi Hüseyin Hüsnü de Akif'in mev'izesinden duyduğu mutluluğu şöyle dile getirmektedir. "... Hele üstadın Nasrullah kürsüsündeki hitabesi beni mest etti. Tekrar tekrar okudum. Her defasında ayrı hazz-ı luhanî duydum. O ne tasvir-i muciz, o ne müthiş hitabe! Heyet-i mecmuası dinî, fenni, siyasî, edebi, içtimai İslam-şümul bir şelale-i elektrikiye! Cihan-ı İslam'ı baştanbaşa sarmağa kâfi bir mev'ize. Mazi hal ve İstikbal'in mîrat-ı in'ikası, masum ve mazlum Müslüman milletlerin ferman-ı istihlası!

Bu mecmua, kucak kucak buralara gelmeli"[60]

---

[59] Sebilürreşad, cilt 18, sayı 468, 17 Şubat 1337 (1921) s.315; Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs. s.66-67; 1960 bs. s.149; Doğrul A.g.e., s.321; Özalp, A.g.e., s.197; Düzdağ, A.g.e., s.104.

[60] Sebilürreşad, cilt 19, sayı 472, 21 Mart 1337 (1921), s.36;

Sebilürreşad'ın Maraş kahramanları ile ilgili bir yazısında da Maraş'tan gelen bir vatandaşla yapılan konuşmada, vatandaşların ağzından şu ifadeler nakledilmektedir.:

"Biz sizi burada bulduğumuzdan dolayı ne kadar memnunuz ki... Sebilürreşad'ın Kastamonu'da intişarını yolda haber aldık. Ve Anadolu'da çıkan ilk nüshasını Pozantı'da okuduk. Bilhassa Üstad'ın mev'izesi bizi pek müteessir etti. Elden ele gezen bu mev'ize camilerde okunmaktadır."[61]

Akif'in Nasrullah Camiinde verdiği va'az Kastamonu'nun ilçelerine hatta köylerine kadar yankı yaptı. Eşref Edip'e göre, konuşmalarının halk üzerindeki muazzam tesirini gören hükümet, Akif'ten Kastamonu ilçelerini dolaşmasını, buralarda da halkı aydınlatmasını rica etti. Akif, bu görevi de memnuniyetle kabul ederek Kastamonu ilçelerini de gezdi.[62] İlçede etrafında olanlara ve camilerde kürsü etrafında toplananlara hem Serv Antlaşmasının hükümlerini, hem de ye'se kapılmanın fenalıklarını anlattı. Halkı birlik ve beraberliğe davet etti ve "... Ecdadımız bize kanları, canları bahasına alarak emanet ettikleri, yâdigar bıraktıkları o koca iklimleri, o dünyanın en zengin, en mahsuldar topraklarını vere vere bugün avuç içi kadar yere tıkıldık, kaldık. Haydi diyelim ki evvelce düşman önünden perişan bir halde kaçarken arkada sığınabilecek barınabilecek bir ocak yahut bir bucak bulabiliyorduk. Fakat gözünüzü açınız, iyice bilmiş olunuz ki artık dinimizi, imanımızı, ırzımızı, namusumuzu, çoluğumuzu, çocuğumuzu barındırabilmek için arkamızda hiçbir yer kalmamıştır. Şayet düşmanların hilelerine, tezvirlerine, yalanlarına kapılarak birbirimize girmekte birbirimizin kanını içmekte bir müddet

---

[61] 3 Şubat 1337 tarihli Sebilürreşad'dan nakleden Eşref Edip, A.g.e. 1960 bs. s.152; Sarihan, A.g.e., s.131.

[62] Akif'in Kastamonu'da hangi ilçeleri dolaştığı ve tam olarak hangi tarihlerde konuştuğuna dair açık bir bilgi yoktur.

daha devam olursak maazallah bu son müslüman hükümeti de ayaklar altında çiğnenip gidecektir."

"...Yediyüz senedir elimizde duran koca bir saltanatın yerlere serildiğini, şu mübarek camilerin kiliseye çevrildiğini, şu minarelerden yükselen ezan seslerinin ebediyyen kesildiğini görmek kadar acıklı bir manzara olur mu?"

"Kendimize acımıyorsak evlâdımıza olsun merhamet edelim de bütün varını sefahat uğruna tüketerek arkaya sefaletten başka bir şey bırakmayan rezil mirasyedilere dönmeyelim" diye feryad etti.[63]

MEHMET AKİF'İN ANKARA'YA DÖNÜŞÜ VE TÂCEDDİN DERGÂHI

Mehmet Akif, yaklaşık iki ay kadar Kastamonu'da kaldıktan sonra 25 Aralık 1920 günü Eşref Edip'le birlikte Sebilürreşad'ın başlık klişesini de alarak Ankara'ya dönmek için yola çıktı.[64] Eşref Edip bu yolculuktan bahs ederken "Kış, Ilgaz dağlarını kar kaplamış, güçlükle postalar işliyor. Arabamız bin müşkilâtla Ilgaz'ı geçebildi. Üstad Ilgaz'ın tepesine kadar arabanın arkasından yürüyerek çıktı.

---

[63] Sebilürreşad, c.18, no.466, 13 Kânunevvel 1336-3 Rebiulahır 1339 (1921) s.278-281. Âkif'in Kastamonu ilçelerindeki diğer konuşmaları Sebilürreşad'ın 3 Kânunevvel 1336 (23 Rebîülevvel 1339) ve 3 Şubat 1337 (24 Cemâzıyelûla 1339 tarihinde yayınlanmıştır. Bu mev'izeler için ayrıca bak. A.Abdülkadiroğlu N. Abdülkadiroğlu, A.g.e., s.161-187; Özalp, A.g.e., s.198-219; Kaplan ve diğerleri, A.g.e., s.448-456. (Sebilürreşad'daki 3 Şubat 1337'de yayınlanan mev'ize)

[64] Eşref Edip yola çıkış tarihini 25 Kanunievvel 1336 olarak verirken A.g.e., 1938 bs. s.69; 1960 bs. s.151; Düzdağ, A.g.e., s.105'te Aralık sonu, Tansel A.g.e., s.91,;Doğan A.g.e., s.51'de 25 Aralık 1920; Uçman A.g.m.s.26'da 1920; Sarihan, A.g.e., s.140'da 24 Aralık 1920; Ahmet Kabaklı, Mehmet Akif, İstanbul 1977, s.34'te Ocak 1921 olarak vermektedir.

Ilgaz'ın azametli, haşmetli manzarası ona teshir etmişti. O kış kıyamette Ankara'ya vasıl olduk" der.[65]

Akif'in geleceğini haber alan hem Kastamonu hem de Balıkesir Milletvekilleri ona bir oda bulmaya çalıştılar. Muhtemeldir ki eski Balıkesir Milletvekili Basri Bey'in dalaletiyle Taceddin Dergâhı Şeyhi, oturduğu yerin bir odasını ona tahsis etmişti.[66]

Akif'in Dergâh'a yerleşmesi ile birlikte Dergâh adeta dost ve ziyaretçi akınına uğradı. Gelen dostları arasında Münir Bey (Waşington Sefiri), Mısırlı Hilmi Bey, İzzet Paşa (Esbak Sadrazam), Hüseyin Kâzım (Şeyh Muhsin-i Fâni), Fatih Hoca (Rasad-hane Müdürü), Hikmet Bey (Esbak Maarif Vekili), Doktor Adnan Bey (Esbak Dahiliye Vekili) gibi eski dostları da bulunmaktadır. Bu itibarla Tacettin Dergâhı Akif için sadece bir ikâmetgah değil aynı zamanda dostları için bir "Edebî meclis", bir "sohbet meclisi" durumundaydı. Onun edebî, fikrî ve kültürel konuşmalarını dinlemek, tasavvuf ve mûsikî sohbetlerinden istifade etmek isteyenler buraya koşarlardı.

Ordumuzun durumu, cephelerdeki son gelişmeler hakkında bilgi almak isteyenler Akif'in ikamet ettiği Dergâh'daki sohbetlerine gelirlerdi. Odalar, ziyaretçilerle dolup-taşar; sohbet gecenin geç saatlerine kadar uzardı.

Eşref Edip, Dergâh'ın o günlerini şöyle anlatıyor:

---

[65] Eşref Edip, A.g,e, 1938 bs. s.69; 1960 bs. s.151. Fevziye Abdullah Tansel ise Akif'in "Yunan Ordularının Ankara'ya doğru ilerlemesi üzerine tekrar Kastamonu'ya döndü. Bura kazalardaki camilerde yine va'azlar verdi" demektedir. A.g.e., s.91-92.

[66] Erişirgil, A.g.e., s.420.

"... Tâceddin Şeyhi, bir hürmet-i mahsusa olmak üzere dergâhı ustada tahsis etmişti.

Dergâh deyince dervişler, âyinler hatıra gelmesin. Eşraftan birinin âdetâ selamlık dairesi. Ufak bir köşk gibi muntazam yapılmış içi dışı boyalı. Döşenip dayanmış; güzel ve geniş bir bahçesi var. Türlü türlü meyveler... Önünde bir şadırvan; şarıl şarıl sular akıyor.

Üstad Ankarada'ki bütün şiirlerini, İstiklâl Marşı'nı hep bu Dergâh'da yazmıştır... Hele İstiklâl Marşı kabul edildikten sonra Dergâh'da çok samimi bir merâsim yapıldı. Üstadın sevdiği bütün arkadaşlar, birçok mebuslar, Üstadı tebrike geldiler. Güzel sohbetler oldu"[67]

Yine Eşref Edip'in naklettiğine göre Ankara'ya gelişlerinden bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa, Akif'le kendisini Ankara istasyonunun küçük bir odasında kabul ederek bir saat kadar görüşmüştür.

Bu görüşme sırasında Mustafa Kemal Paşa onların İstanbul'dayken de Millî Mücadeleye yaptıkları hizmetleri bildiğini belirttikten sonra konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

"Kastamonu'daki vatanperverane mesainizden çok memnun oldum. Serv Muahedesi'nin memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu Sebilürreşad kadar hiçbir gazete memlekete neşredemedi.

---

[67] Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs. s.70-71. Eşref Edip, A.g.e., 1960 baskısında da "Ankara'ya gelince doğru Taceddin Dergâhı'na indik. O zaman Ankara'da mesken buhranı olduğu için herkes bir tarafa sığınmıştı. Taceddin Şeyhi bir hürmet-i mahsusa olmak üzere dergâhı üstada tahsis etmişti" der s.152.

Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebilürreşad'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim" demişti.[68]

Bu görüşme sırasında Akif'in mümkün olduğu kadar susmayı tercih ettiği, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine bir çok sorular sorarak söylettiğini belirten Eşref Edip, görüşmeden sonra Akif'in kendisine "çok fazla konuştum" diye kızdığını anlatmaktadır.

Eşref Edip ayrıca "O kadar zaman Ankara'da (Mustafa Kemal Paşa ile) beraber çalıştık. Bir gün ne bana ne de Akif Bey'e dik nazarla bakmadı"[69] diyerek farklı dünya görüşlerini benimsemesine rağmen "milli mücadele" gibi büyük bir ülkünün etrafında nasıl uzlaşıldığına da güzel bir örnek vermektedir.

SERV ANTLAŞMASI HAKKINDA İSTANBUL'DA TEVFİK PAŞA'YA ÇEKİLECEK TELGRAF MESELESİ VE AKİF

8 Şubat 1337 (1921) Salı günü B.M.M.'nın gizli oturumu.[70] Üçüncü celse, Reis: İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi.

I. İnönü Savaşı'ndan sonra gündeme gelen Londra Konferansı'nda Türkiye'yi ancak kendilerinin temsil etmeye yetkili olduğunu İstanbul'daki Tevfik Paşa Hükümeti'ne açık bir ifade ile

[68] Eşref Edip'ten aktaran, Hayreddin Karan, "Milli Mücâdelede Sebilürreşad", c.11, sayı 254, tefrika 16, s.58-59.

[69] Karan, aynı tefrika, s.60.

[70] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.1 (24 Nisan 1336 (1920)- 21 Şubat 1336 (1921), 2. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Dizisi No 18, Ankara 1985, s.410-416. Akif'in konuşması s.410-411.

daha önce bildirmişti.[71] Meclis'in bu oturumunda ise "Sevr Muahedenamesi hakkında İstanbul'da Tevfik Paşa'ya çekilen (çekilecek olan) telgraf" tartışılmaktadır. Oturum Başkanı Hasan Fehmi bey'in celseyi açmasından sonra ilk sözü Heyet-i Vekile Reisi (Bakanlar Kurulu Başkanı) Fevzi Paşa alarak "Efendim, İstanbul ile muhaberenin neticesini arzetmiştim. Bunun üzerine Heyet Âliyeniz cevap vermek için bir karar ittihaz buyurmuştu. Üç, dört gündür bunun tehiri İstanbul münasebatında bazı teşevvûşata sebebiyet veriyor. Rica ederim cevap verilsin de İstanbul'la hesabımız kesilsin" der.

Oturumda ikinci sözü olan Mehmet Akif olur. O da "Efendiler İstanbul'la aramızdaki sui tefehhümün (kötü anlama) kalkması bu ikiliğin bertaraf edilmesi için Meclisi âliniz karar verdi. İstanbul'a bir telgraf yazılacaktı ve son cevap olacaktı." dedi. Hamdullah Suphi Bey (Antalya)-(yerinden) Beyefendi yazmışlar, geldiler burada okudular" diye söze karıştı.

Mehmet Akif Bey (Burdur) sözlerine şöyle devam etti: "Sadi; Şarkın en hakim şairi Sadi der ki: -İnsan daima doğru söylemelidir. Her söylediği doğru olmalıdır. Fakat her doğruyu her vakit söylememelidir.- Bendeniz o telgraf müsveddesinde bugün söylenmesi muvafık olmayacak bir çok hakikatler gördüm. İcabeden yerlere gayet şedit bir lisanla ifade edilmiş. Eğer maksat itilâfın (uzlaşma) temini ise bu lisan tahfif edilmelidir (hafifletilmelidir). Daha itilâfcıyane yazılmalıdır. Biz metalibimizi bir lisan-ı mutedil ile bir üslub-u leyyin (yumuşak uslup) ile ifade edersek ve onlar kabul etmezlerse o zaman mesûliyet ve vebâl onların omuzlarına gider,

---

[71] Londra Konferansı'na gönderilecek Sulh Heyeti'nin tezkeresi hakkına Heyeti Vekile'nin müzakeresi için bak. T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.1, 4 Şubat 1337 (1921) Cuma tarihli içtima, s.366-379 ve 5 Şubat 1337 tarihli içtima, s.382-407.

kabul ederlerse iş bitmiş olur. Bendeniz bir şey karaladım. Müsaade buyurursanız okuyayım. (Ankara ile İstanbul arasında cereyan eden muhaberattan İstanbul'un henüz gerek kendi vaziyetini, gerek Anadolu'nun vaziyetini lâyıkiyle ihata edemediği kanaatı hâsıl oluyor. Milletin beratı idamından başka bir şey olmayan Sevr muahedenamesini İstanbul'a kabul ettiren sebeplerin burada mevzu bahsedilmesini münasip görmüyoruz. Ancak milletin istiklâli o muahedenamenin birkaç maddesinin tadil ve tebdiliyle temin olunmayıp, büsbütün ortada kalmasına mütevekkıf bulunmasına nazaran vaktiyle o muahedenameyi kabul edenlerin bugün konferansta lâzım gelen vak-ü tesiri (gereken etki) haiz olmayacakları pek tabiidir. Mütarekeden beri devam eden ve İnayet-i Hakla hayat ve istiklâlimizin halâsına kadar devamı muhakkak olan mücadele-i milliye sayesinde bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvvayı Devlet için bir vecibei hayatiye iken, İstanbul'un hakayiki (gerçek) ahvale göz yumarak ruhdan ziyade şekil ile meşgul olduğu nazarı teessütle görülüyor. Zaman geçmiş, vakayii tahlil ile uğraşacak zaman değildir. Ecnebiler devletimizin bütün varlığını payimal etmişler, en tabii hukukunu çiğnemekten sıkılmamışlardır... İstanbul nazarında henüz resmen âsi telakki edilen Anadolu bugün istiklâli için, Makamı Hilafet ve Saltanatın tahlisi için canla başla uğraşıyor, kanını döküyor. Binaenaleyh bugün söz sahibi ancak kendisi olmak icap edeceğini itiraf ve kabul etmek ve aradaki sui tefehhümü (yanlış-kötü anlamayı) bertaraf ederek B.M.M'ne tefviz-i umur eylemek (işleri-görevi devretmek) kendisinin ve bütün memleketin selâmeti namına İstanbul için en mutekaddim ve mütehattın (lüzumlu-gerekli) bir vazifedir. Bugün inayeti Hakla millet ve vahdetini temin etmiş meşru Meclis ve Hükûmetini teşkil ile ordularını tanzim eylemiş, her türlü ecnebi müdahalesinden âzade olarak tenfizi ahkâm ve kazada bulunmuş iken, bütün bu şeraitten tamamiyle mahrum bulunan İstanbul'un hala eşkâl ve merasim ile uğraşması menfaii millet ve maslâhatı ümmetle katiyen

kabili telif değildir. Bugün İstanbul'un uhde-i hamiyetine düşen en mühim vazife derhal B.M.M'nin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas göndermek hakkının münhasıran bu meclise ait olduğunu ilan etmektir. Bunun hilâfında hareket milletin halâsına set çekmek, tefrika ve inkisama bâdi olmak, Makamı Hilafet ve Saltanatı (papalık) gibi kuvvayı maddiyeden mahrum ve gayrımeşru bir şekle sokarak ecnebilerin amaçlarına oyuncak derekesine indirmek demektir. Bunun ise şeriatı garrayı İslamiyenin (islamiyetin parlak şartlarının) kattiyen müsaadesi yoktur. Kaldı ki müslümanlık nazarında pek büyük bir mevkii dinisi olan Makam-ı Muallâ-ı Hilafeti vaz'ı meşruundan çıkarmaya hiçbir ferdin, hatta o makamı işgal eden Zatı Şahane'nin bile maslahatı ümmet üzerine iptina ederse muteber ve muta olur. Evet, Zatı Şahâne'nin arzuyu zatı ve emri hususileri başkadır; Ümmetin emini olmak haysiyetiyle der'uhte buyurdukları emaneti Hilâfetten mütehassıl (meydana gelen) şahsiyeti maneviyenin iradesi başkadır. Binaenaleyh bugün Zati Şahâne bütün âmâlı (özel) hususiyetlerinden uzaklaşmak ve der'uhte buyurdukları emaneti kübradan (büyük emanetten) mütehassıl (hasıl olan) şahsiyeti maneviye namına maslahatı ümmet muktezası veçhile iradatı âliyede bulunmak mecburiyeti şerriyesindedirler. Maslahatı ümmet muktezası ise (icma-ı, ümmet) mahiyetine olan ve bir kuvvei maddiyeye istinad eden B.M.Meclisi, evet ancak bu Meclis izhar etmek mevkiinde bulunuyor. Malumdur ki dinî İslâmın kıyam ve bekası için zaruri olan askerlerle cihazlanma, hudutları tutma, tenfiz-i ahkâm (egemenlik) ve yargılama esasiyesini bütünüyle iptal ile Makamı maanâyı Hilafeti mühmel (önemsiz) bir hale koyan Sevr muahedenamesinin kabule cevazı şer'i yoktur. Şayet İstanbul'un böyle gayrimeşru bir vaziyete sokan sebep cebru ikrah (iğrenç zorbalık) ise bugün o sebebin zâil olduğu iddia olunamaz. Binaenaleyh ecnebileri cebri ikrahiyle bütün şeraiti esasiyei şerriyesinden tecrit edilen Makamı Hilafet ve Saltanat için o şeraiti temin eden B.M.M'nin derhal Makamı Celili Hilâfetin kuvveyi mueyyidesi olarak tasdik ve bu Meclisin icmai ümmet

mahiyetinde olan mukarreratini kabul ile kendi vaz'ı meşruunu iktisap etmek bir vazifei şeriye olduktan başka beynel müsliminin büyük bir mevki-i ikramı bulunan hanedanı Âli Osman'ın ilelebet bu mevkii mümtazı muhafaza edebilmesi için de elzemdir. Gerek Zati Şahane'nin, gerek *bütün Cihan-ı İslâmın malûmu olmalıdır ki B.M.Meclisince bugün Makamı Hilâfet ve Saltanatın halâsını ve milletimizin istiklâli tammını temin etmekten başka hiçbir gaye mutasavvar değildir ve bunun böyle olduğunu her milletvekili ferden ferda yemin ile teyit etmiştir.*[72] Onun için bugün İstanbul'un mânasız vesveselerle nazarı ecanipte milletin vahdetini kesredecek gayrimeşru bir tavır takınmasına B.M.Meclisi son derece müteessiftir. Artık bu gayrimeşru vaziyete bir an evvel hâtime vermek; bu zavallı, bu fedâkar milletin mukadderatını idare etmekte bulunan B.M.Meclisiyle tevhidi mesai etmek, aynı gayenin husulüne el birliğiyle çalışmak dinî, vatanî, milli vezaifin akdemidir. Binaenaleyh gayemizin husulünden sonra aramızda hallı pek kolay olan mesaili dahiliyeye katiyen mevzu bahsedilmemesini ve yalnız dini milletin menafii âliyesi düşünülerek derhal B.M.Meclisinin meşruiyetini kabul ve intihap ettiği murahhasların tasdik edilmesini, bu suretle aradaki ikiliğin kaldırılarak Kur'an'ın ve sünneti Rasulûn emri vechile Devlet ve milletimizin ecanib-e karşı yekpare bir bünyanı ma'ruş (sağlam bina) halinde tecelli ettirilmesini selâmeti dinü devlet namına son defa olarak temenni ederiz. İşbu kararımız Tevfik Paşa'ya aynen tebliğ olunmak üzere Heyeti Vekileye tevdi olundu).

Konuşmadan da anlaşılacağı üzere Akif İstanbul'da baskı altında da olsa bir hükümetin varlığını kabul etmekte ve onu devletin bir parçası olarak görmektedir. Bu görüş B.M.Meclisinin ilk açıldığı dönemde yaygın bir görüştür. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın 21 Nisan 1920 günü çok acele kaydıyla Kolordulara, Bütün Valiliklere,

[72] Vurgu bize aittir.

Bağımsız Sancaklara, Müdafaa-i Hukuk Merkezi Hey'etlerine, Belediye Başkanlıklarına çektiği telgrafın 2. Maddesine "Vatanın istiklâli, yüce Hilafet ve Saltanat makamının kurtarılması gibi en önemli ve hayati görevleri yapacak olan B.M.Meclisi'nin ..." diye başlamaktadır.[73] Hakeza 5 Eylül 1920 tarihli Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun 1. maddesinde "Yüce Hilâfet ve Saltanat makamını ve Osmanlı ülkesinin yabancı güçlerden kurtarılması ve bağımsızlığından ibaret olan gayesine ulaşıncaya kadar aşağıdaki şartlar çerçevesinde aralıksız toplanır" ifadesine yer verilmektedir.[74] Buradaki asıl amaç Milli Mücadele sürecinde, Milli Mücadeleye destek veren Saltanat ve Hilafet yanlılarının zamansız bir şekilde milli mücadelenin aleyhine dönmelerinin önüne geçilmesidir.

Konu ili ilgili Mehmet Akif'in açıklamaları o günkü oturuma katılan milletvekilleri tarafından farklı yönleri ile tartışıldı. Ancak Akif'in görüşleri, konuşmasından bazı alıntılar da yaparak Mustafa Kemal Paşa tarafından ciddi şekilde eleştirildi.

Akif'in "... Bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsbet vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvayı devlet için bir vecibei hayatiye iken İstanbul'un hakayiki ahvale göz yumarak ..." diye başlayan cümleyi ele alan Mustafa kemal Paşa "... Vaziyet öyle değildir efendiler. Elhamdülillah bizim vaziyetimiz iyidir ..." dedi.[75]

Mustafa Kemal Paşa, Akif'in "... Bugün İstanbul'un uhtei hamiyetine düşen en mühim vazife derhal B.M.Meclisinin meşruiyetini tastik ve konferansa murahhas göndermek hakkının münhasıran bu Meclise ait olduğunu ilan etmekdir..." sözlerini de

---

[73] Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk, Devlet Bs. İstanbul 1938, s.308-309.

[74] T.B.M.M. Z. C., Devre 1, C.3, s.498. Ayrıca bak, Demirel Ahmet, Birinci Meclis'te Muhalefet, İletişim Yay. (basım yeri ve yılı yok) s.175.

[75] Gizli Celse Zabıtları, C.1, s.414.

tenkit ederken şöyle der: "Efendiler bu Meclis meşrudur ve bunun meşruiyetini kimseye tâsdik ettirmek lazım değildir. İkincisi; Bu meşru Meclis, meşru ve selâhiyettar olan murahhaslarını (Londra Konferansına) göndermiştir. Bu heyetin Avrupaca tanınması için Tevfik Paşa'ya ricaya ihtiyacımız yoktur. Binaenaleyh böyle bir şeyi beyannamemizde söylemek, giden heyeti murahasımızın kıymetini katîyen sıfıra indirmek demektir."[76]

Mustafa Kemal Paşa konuşmasının devamında "Yine altıncı sayfada bazı izahat vardır. -Sevr muahedesini kabul etmeye cevazı şer'i yoktur- deniliyordu. Halbuki Sevr muahedesi kabul edilmiş ve makamı Hilâfeti mühmel bırakmıştır. Malûmu âlinizdir ki efendiler, Şûrayı saltanatta Sevr muahedesini Zati Şahane bizzat ayağa kalkmak suretiyle kabul etmiştir..."

"Sonra yedinci sayfasında yine zati Şahaneden B.M.Meclisini tasdiki talep ediliyor. Evvelki başka bir mânâda idi. Bu da başka bir mânadadır. Halbuki efendiler biz Zati Şahane, İstanbul'da düşman süngüsü altında iradesini istimale gayrı muktedir, yani esirdir, dedik. Binaenaleyh bizim Meclisimizi bir esir tasdik edemez. Bu doğru değildir..."

"Sonra efendiler, -sekizinci sayfasında bugün şöyle böyle anlaşalım ve bunun husulünden sonra aramızda pek kolay olan iradei dahiliyeyi...- Şimdi efendiler, iki şahıs konuşmuyor. Bir milletle bir şahıs konuşmuyor. Öyle pazarlık olamaz zannederim. Malûmualiniz hakimiyet bilâ kaydü şart milletindir. Artık bunda pazarlık hakkı bizde mevcut değildir. Böyle bir pazarlık olamaz zannederim. Azmü imanımızda bir tereddüt ve teşevvüs olduğunu bugünden ilân etmiş oluyoruz. Binaenaleyh kimse ile pazarlığımız yoktur..." diyerek

---

76 Gizli Celse Zabıtları, C.1, s.414-415.

Akif'in fikirlerine katılmadığını belirttikten sonra böyle bir yazının İstanbul'a gönderilmesi durumunda "Korkarım Heyeti Vekile müşkül bir vaziyette kalır" kanaatını açıklar.[77]

Bu görüşmelerde Akif'iin görüşleri ile Mustafa Kemal Paşa'nın ve Hükümetin görüşleri ciddi bir çatışma imiş gibi görünse de bunun iki taraf arasında bir kırgınlığa ya da en azından o dönem için temelli bir ayrılığa yol açmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu görüşmeden 18 gün sonra İstiklâl Marşı konusu meclise gelmiş, 1 Mart'ta Akif'in marş'ı mecliste okunmuş 12 Mart'ta da Hükümetin de çabasıyla kabul edilmiştir.[78]

SEBİLÜRREŞAD'IN ANKARA'DAKİ NEŞRİYATI VE ÖDENEK MESELESİ

Mustafa Kemal Paşa'nın da övgüsünü kazanmış olan Sebilürreşad 3 Şubat 1921 tarihli 467. sayısı ile Ankara'da çıkmaya başladı. Ankara'da yayınlanan ilk nüshada Akif'in Kastamonu ve ilçelerinde yaptığı konuşmalardan derlenen bir yazı yayınlandı. 17 Şubat 1337- 9 Cemaziyelahır 1339 (1921) tarihinde yayınlanan 468. sayısında ise Akif'in Türk milletine armağan ettiği en büyük eseri "İstiklâl Marşı" yayınlandı.

28 şubat 1921 günü Meclis'te görüşülen Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü bütçesi Sebilürreşad'la ilgili ilginç bir tartışmaya da sahne oldu. O dönemde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin vazifesi içeride ve dışarıda kurtuluş savaşı lehine propaganda yapmaktı. Bu maksatla gazetelere devamlı yardımlar yapılırdı. Meselâ Ankara'da Yunus Nadi'nın "Yeni Gün", İstanbul'da

---

77 Gizli Celse Zabıtları, C.1, s.415.
78 Sarıhan, A.g.e., s.186.

Celâl Nuri'nin "İleri", Konya'da Mazhar (Babalık'ı)'ın "Babalık", Kastamonu'da "Sebilürreşad" ve bilahare Ziya Gökalp'ın Diyarbakır'da çıkardığı "Küçük Mecmua"... idareden düzenli yardım görenler arasındaydı.[79] Anlaşılan Sebilürreşad'a yapılan yardımlarda bazan aksamalar oluyordu.[80] Bu yüzden Meclis kürsüsünde Karesi (Balıkesir) mebusu Abdulgafur Efendi, Matbuat Umum Müdürlüğünün çalışmalarını eleştirdi. Bir mebus yerinden "Sebilürreşad'a da yardım ediliyor diye laf atınca, Abdulgafur Efendi, Umum Müdürlüğünün Sebilürreşad'a elinden gelen "eşkal"i, "tazyık"ı reva gördüğünü ileri sürdü. Bu ifade "şayan-ı teessüf" sesleri ile karşılandı. Fakat Abdulgafur Efendi Meclis Genel Kurulunun kararına rağmen Matbuat Umum Müdürlüğünün Sebilürreşad'a karşı elinden gelen "eskal"ı reva gördüğünü tekrarladı.

Yahya Galip yerinden "Kim"? diye sordu. Abdulgafur Efendi "Matbuat Müdür-i Umumisi" cevabını verdi. Ama sonradan muavenet etti, kağıt vesaire verdi" diye devam etti ve muavenet edilen gazeteler arasında Hakimiyeti Milliye ile birlikte yine Ankara'da yayınlanan Yunus Nadi'nın Yenigün gazetesini de saydı. Ancak Hamdi Bey (Ertuğrul) "Rica ederim, Yenigün'e muavenet edilmemiştir. Yenigün muavenetten mustağnıdır" diye karşılık verdi. Bir mebus

79 İskit Servet, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü yayınları No 2. 1943, s.237.

80 Aslında yardım konusundan Anadolu'daki diğer gazeteler de serzeniş içindedir. Meclis'in 28.02.1337 tarihli celsesinin ilk oturumunda Matbuat Umum Müdürü Muhittin Bey, Anadolu'da büyük güçlükler içinde yayın yapan gazetelerden bazılarını şöyle sıralar, Erzurum'da "Albayrak", Amasya'da "Emel", Adana'da "Yeni Adana", Kayseri'de "Kayseri", Samsun'da "Rehber", Memaretulaziz'de "Şark Gazetesi", Bolu'da "Dertli"..., Muhittin Bey bunları sıralarken bir milletvekili "Bu saydığınız gazetelere bir muavenet buyuruluyor mu? diye sorar. Muhittin Bey buna "Hayır" cevabını verir. Ancak muavenet yeni başlıyor diye de ilave eder. T.B.M.M. Z.C. C.8, 2bs. Ankara 1945, s.519-520.

"Sebilürreşad'a da muavenet ediyorlar" dedi. Abdulgafur Efendi "Ama sonradan muavenet etti, kağıt vesaire verdi" dedi.

O arada Mehmet Akif ile Hamdi Bey arasında şu tartışma geçti.

"Hamdi B. (Ertuğrul)-Etti, etti pekâlâ etti.
Mehmet Akif B. (Burdur)-Bilmeyerek söyleme.
Hamdi B. (Ertuğrul)-Pekâlâ biliyorum.
Mehmet Akif B. (Burdur) Dalkavukluğun lüzumu yok.
Hamdi B. (Ertuğrul)-Sensin dalkavuk
Mehmet Akif B. (Burdur)-Rezil herif sus.
Hamdi B. (Ertuğrul)-Rezil herif sensin.
Mehmet Akif B. (Burdur)-Dalkavuksun hergele, sus (Gürültüler)[81]

---

[81] T.B.M.M. Z.C. c.8, s.517. O dönemde Meclis'te Adana Milletvekili olarak bulunan Damar Arıkoğlu, hatıralarında bu tartışma ile ilgili şunları yazmaktadır. "...Hiç söze karışmayan şimdiye kadar ağzından bir tek kelime çıkmayan Şair Mehmet Akif'in Hamdi Beyin ifadeleri çok canını sıktı. Şeriye Encümeni namına Hamdi Beyi adeta tektir etti. Sözlerini fikri mahsusla söylediğini, dalkavukluktan başka bir mana taşımadığını, sert ve ağır cümlelerle cevaplandırdı. Yunus Nadı Beyin Ankara'da neşrettiği Yenigün Gazetesi'nde yazıları çıkan Hamdi Bey'in bu sözlere pek kızdığı ve yerinde oturamaz bir hale geldiği görülüyordu. Teskin için bazı arkadaşları da yanına gitmişler ona sükûnet tavsiye ediyorlardı. Hamdi Bey bu tedbire rağmen sinirli ve öfkeli bir edayla Şair Mehmet Akif beyi yobazlıkla, geri kafalılıkla itham edip halâ inkılâbımızı anlayamamış bir softa zihniyetiyle konuştuğunu, daha söyleyecek sözleri olduğunu, fakat şimdilik bununla iktifa edeceğini ifade etti. Belki daha konuşacaktı; fakat arkadaşlarının ısrarı üzerine yerine oturabildi. Bu sözlerden sonra artık ortalık karıştı. Hocalar ve muhafazakârlar Şair Mehmet Akif'i, gençler de Hamdi Beyi desteklediler. Meclis reisi işe karıştı, her iki hatibe de söz vermedi ve celseyi bir müddet teneffüz vermek suretiyle kapadı" Arıkoğlu Damar, Hatıralarım, İstanbul 1961, s.270.

Bu gerginliğe Reis müdahale ederek "Rica ederim susunuz" diyerek tartışmayı bitirdi.[82]

Görüşmelerin devamında Matbuat Müdürü Muhiddin Bey konu ile açıklamalarına devam ederek "Anadolu'da tenvir ve irşat için lâzım gelen vesait katiyen ve katibeten yoktur. Anadolu memleketi çok zavallı bir memlekettir. Anadolu memleketinde matbaa denebilecek bir matbaa yoktur efendim..." dedi.

Bu kez de Mehmet Akif ile Matbuat Müdürü arasında şöyle bir konuşma geçti.

"Mehmet Akif B. (Burdur)- Kastamonu'da bir matbaa vardır ki emsali İstanbul'da yoktur.

Matbuat Müdür Umumisi Muhiddin B.(devamla)-Evet efendim. Fakat motörü yoktur Akif Beyefendi!

Mehmet Faik B. (Burdur)-Zararı yok el ile çevirirler. Yevmiye (20-30) bin gazete basılabilir.

Matbuat Müdürü Umumisi Muhiddin (devamla)-İmkânı yok efendim. Saatte nihayet bin tane basabilir"[83]

Görüşmelerin devamı şöyle gelişti.

---

82 Damar Arıkoğlu'na göre bu iki taraflı fikir ve söz düellosundan mecliste nahoş bir vaka çıkacağı düşünmek hatalıdır. Birinci Büyük Millet Meclisinde her iki tarafta da mütedil vardı. Derhal araya girerler ve kötü bir neticeye meydan vermezlerdi. Yarım saat sonra mesele unutulur, ağır şekilde tartışan insanlar da aralarında bir şey olmamış gibi eski hallerine dönerlerdi. Arıkoğlu, A.g.e., s.270.

83 T.B.M.M. Z.C., c.8, s.519.

"Reis-Efendim bir takrir de; Sebilürreşad gazetesine lâzım gelen muavenetin ifası için Matbuat Müdüriyetine havalesine dairdir. Erzurumlu Nusret Efendinindir.

Abdulgafur Efendi (Karesi)–Efendim bu hususta zaten Meclisin kararı vardır.

Reis-Sebilürreşad gazetesi için lâzım gelen muavenetin ifası için teklif ediyor.

Fevzi Efendi (Malatya)-Efendiler mesele, dâva burada Sebilürreşad için oluyor. Sebilürreşad için, yalnız bir taraf için söyleniyor... Bu olamaz, diğerlerine de muavenet edilmesi lazım gelir.

Muhittin Baha B. (Bursa)-... Şair Mehmet Akif Beyefendiyi içinizde benim kadar seven pek çok adam olmadığına kaniim. (Akif Beyi sevmeyen yoktur sesleri) (Hepimiz severiz sesleri) şahsı mevzubahis ise benim hocalarımdandır. Benim hürmeti mahsusam vardır. Fakat ben şunu rica edecektim ki, Akif Beyin namı muhteremi, Sebilürreşad hakkında bizim Milli Hükümetimizin muavenetini temin edecek kadar yüksektir. Binaenaleyh Meclisin böyle şeylerle meşgul olmamasını istiyorum.

Mehmet Akif B.(Burdur)- Meclis bu husus için zaten evvelce karar vermiştir. Bu mesele bitmiştir. O takriri ben vermedim. Kim vermiştir, rica ederim söyleyiniz? Bu zaten mükerrrerdir. Tekrar takrir vermeğe hacet yoktur."[84]

Bununla birlikte konu burada kapanmamıştır. T.B.M.M.'nin 25 Nisan 1921 tarihli toplantısında Kütahya Mebusu Besim Atalay bey

---

[84] T.B.M.M. Z.C.,c.8, s.533.

tarafından hazırlanan "Köy Hocası" ile Sebilürreşad dergilerinin köy ve nahiyelere kadar ücretsiz dağıtılması hususunda hazırlanan bir yasa teklifi oturum başkanı tarafından Teklif Komisyonu'na gönderilmiştir.[85] Teklif 30 Nisan'da Mecliste okunmuştur. Encümen görüşmeye değer görerek İrşat ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine gönderilmesini önerir. Ancak Besim Atalay konunun İrşat Encümeninde görüşülerek kabul edildiğini, bu bakımdan Mecliste de görüşülerek kabul edilmesini ister.

Uzunca bir tartışmadan sonra Muş Mebusu Abdülgani Efendinin önergesi kabul edildi. Buna göre her iki derginin devlet tarafından satın alınarak köy ve nahiyelere kadar devlet tarafından dağıtılması görevi İrşat Encümeni, Maarif Vekâleti ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün yapmaya mecbur olduğu işler arasında bulunduğundan kanun önerisinin bu ilgili yerlere tebliğ edilmesiyle yetinilmesi fikri benimsendi.[86]

İskit, Sebilürreşad'a devlet tarafından yapılan yardımın Ahmet Ağaoğlunun Matbuat Umum Müdürlüğü'ne getirilmesinden sonra[87] kesildiğini belirtir.[88] Ancak bu bilgi doğru değildir. Büyük Taarruzdan sonra T.B.M.Meclisinin Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü bütçesinin görüşülmeye devam edildiği 16 Eylül 1922 tarihli oturumunda Ahmet Ağaoğlu, müdürlüğü tarafından şu dergilerin desteklendiğini açıkladı: Sebilürreşad, Köy Hocası, Terbiye, Felsefe,

---

85 T.B.M.M. Z.C. devri 1, c.10, ikinci baskı, Ankara 1945, s.85.

86 Tartışmanın ayrıntıları için bak. T.B.M.M. Z.C. c.10, s.262-267. Özet görüş için bak. Sarihan, A.g.e., s.188.

87 Ağaoğlu 29 Teşrinisanı 1921-11 Ağustos 1923 tarihleri arasında görev yapmıştır.

88 İskit, A.g.e., s.237.

İlim ve Fen, Ziraat, Anavatan. Bunlardan Sebilürreşad'a beş bin küsur lira ve altı top kağıt verilmektedir dedi.[89]

Görüşmelerin devamında Karesi (Balıkesir) Mebusu Hasan Basri Bey söz alarak (özetle) Sebilürreşad'ın Anadolu'da 1920'de 4, 1921'de 23, 1922'de 23 nüshası basılmıştır. Bu toplam 50 nüshanın 47'sini sözü edilen genel müdürlük basmıştır. Üç yıl boyunca Hükümetin kağıt, baskı gibi yollarla Sebilürreşad'a yaptığı yardım günlük bir gazeteye yaptığı yardımın bir aylığı kadar bile tutmaz der.

İhsan Bey, Meclisin Sebilürreşad'a yardım kararı aldığını, beş kuruş on kuruş yardım yaptı diye tartışmanın gereksiz olduğunu söyler.

Tartışma uzar. Bu arada Ahmet Ağaoğlu bir belge ortaya koyar. Bu belgede Hükümetle Öğüt Gazetesi ve Sebilürreşad dergisi arasında bir anlaşma yazılıdır. Hükümet bu iki yayın organına her sayı için 60 lira yardım etmeyi taahhüt etmektedir.

Ağaoğlu konuşmasını şöyle bitirir. "Ben müdürlüğe geleliden beri, günü gününe, düzenli her hafta, bir haftası geçmemek şartıyla bu gazeteyi (Sebilürreşad) çıkarmışımdır."[90]

BÜLBÜL ŞİİRİ

Daha önce belirttiğimiz gibi Akif, Kastamonu'dan Ankara'ya geldikten sonra Taceddin Dergâhına yerleşmişti. Ülkenin geleceği

---

89 Ahmet Ağaoğlu, Kuvayı Millîye Ruhu, (Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1981) adındaki eserinde "Sebilürreşad ve "Köy Hocası"nı" B.M.Meclisinde muhafazakârların etrafında toplandığı dergi olarak nitelemektedir. A.g.e., s.272.

90 Görüşme ve tartışmaların tamamı için bak. T.B.M.M.Z.C., Devre 1, c.23, 2. Bs., s.80-93. Ayrıca bak, Sarihan, A.g.e., s.192-193.

açısından çok zor günler yaşanıyor, ıstıraplı günler arka arkaya sıralanıyordu. Çok az sayıdaki insandan başka herkesin morali bozulmuş, ümitler tükenmeye yüz tutmuştu. Nasıl tükenmesin ki. Batıda İngilizlerin tam desteğini alan Yunanlılar hiçbir zaman unutulması mümkün olmayan pervasız vahşetler yaparak ilerliyor, güney vilayetlerimizde Fransız destekli Ermeni Çeteleri, doğuda Ermeniler adeta dehşet saçıyor; bu arada İstanbul'un fetva ve telkinler karşısında ne yapacağını bilemeyen ve aldanan bazı şaşkınların Anadolu'nun çeşitli yerlerinde başlattıkları iç isyanlar ortalığı kasıp kavuruyordu.

Böyle bir ortamda Yunan askerleri 8 Temmuz 1920'de Osmanlı Devleti'nin ilk payitahtlarından Bursa'ya girdiler.[91] Bursa'nın işgalinden 2 gün sonra 12 Temmuz 1920'de Hakimiyeti Milliye gazetesinde "Bahtsız Bursa" başlıklı bir yazı ile Yunanlıların burada yaptıkları vahşeti gözler önüne serdi. Yazıda şöyle deniyordu. "...Bahtsız Bursa, artık altıyüz senedir gönül verdiği Türkün sesinden uzak yabancı bayrakların gölgesinde sıtmalı bir halde kurtuluş yolunu bekliyor. Kara Osman'ın, Keşiş'in yamaçlarına yüksekten bakan türbesi artık bu, yeşil Türk beldesine sızısız başını uzatamaz. Başının üstünde parlayan bir Yunan satırı asılı. Günde beş defa bu fâni, toprak adamlarına ilk ümit sesini veren vakur minareler, minarelerinde cihat hutbeleri okunan camiler belki bir keyif için, bir eğlence için atılan bomba ve silâh seslerinin aksiyle inliyor. Nilüfer Sultan'ın asırlardır sönmeyen aşk fısıldayan türbesi, şimdi harap bir mezarlıktan başka bir şey değil, belki de bir penceresi bir Ayasofya eder denen Türk mâbetleri yıkılıyor.

[91] Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları, Milli Mücadele'de Bursa, Yayına haz. İhsan İlgar, Tercüman Yay. İstanbul 1981, s.46-54.

Bursa bizim ikinci Kâbemizdi. Cetlerimiz, sanatlarımızla taşlarına, topraklarına kadar Türk olan Bursa, şimdi hainlerin elinde çarmıha gerilen, bin yarasında bin sızı, bir mesihten başka bir şey değil...

Bursa bizden maddeten uzaklaşan, Mekke'nin, Medine'nin içimizde son kalan timsaliydi. Şimdi artık Bursa dendiği zaman ürpermeyen bir ruh var mı?

Halas bekleyen bahtsız Türk milleti Yunun atlarının nallarına saçları dolaşan genç kızlar, çalılarda elbiselerinin son nişaneleri kalan insanlar, harap şehirler bizi yalnız bir şeyle anıyorlar. Ve onunla bizi kendilerine yakın görüyorlar. Aşk ve Kuvvet... Bahtsız Bursa'mızın dizlerine başımızı koyabilmek için de bize biraz aşk, biraz kuvvet... Mazlumlara ümit ve saadet vadeden Allah bizimledir."[92]

Bursa'nın kaybedilişi 10 Temmuz 1920'de B.M.Meclisinde gündeme geldi. 31 Mebus tarafından verilen bir önerge ile oturuma 20 dakika ara verilmesi ve Riyaset Kürsüsünün üzerinin kara bir örtü ile örtülmesi teklif edildi. Aynı gün Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey'de Yunanlıların Bursa'da yaptıkları kötülükler hakkında bir önerge verdi, bir de konuşma yaptı. "... Yunanlılar Bursa'ya giriyorlar, eşrafı Ulucami caddesine diziyorlar. Siz, Bursa'yı bizden zapt ettiğiniz zaman bizden şu kadar kız aldınızdı, onları bize vereceksiniz diyorlar, o kadar kız alıyorlar ve bunları palikaryaların kollarına vererek eşrafın önünden geçiyorlar... Efendiler, Nilüfer Sultan'ın kabrini, vaktiyle sen bir Türk'e vardın diye yedi asır evvelki vak'ayii affetmeyerek bombalıyorlar"[93]

---

92 Şapolyo, Enver Behnan, Milli Mücâdele'nin Edebi Vesikaları-İstiklâl Savaşı Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1967, s.103-104.

93 T.B.M.M. Z.C. c.2, s.215-233'ten nakleden Tansel Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, c.III, Ankara 1978, s.160-161, 210 nolu dipnot.

Bu kara haberler bütün millet fertlerini olduğu gibi, Mehmet Akif'i de derinden sarsıyordu. Duyduğu acı haberlerin parçaladığı hassas kalbinin sızılarını, karargâh haline getirdiği Taceddin Dergâhında "BÜLBÜL" adını verdiği şiirinde dile getirdi.

Son bölümü aynen alıyoruz.

......
Ne husrandır ki: Şarkın ben vefasız, kansız evlâdı,
Serâpâ garba çiğnettin de çıktın hâk-ı ecdâdı!
Hayalimden geçerken şimdi, fikrim herc ü merc oldu,
Selahaddin-i Eyyûbî'lerin, Fatih'lerin yurdu.
Ne zillettir ki: Nâkus inlesin beyninde Osman'ın;
Ezan sussun, fezalardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
Ne hicrandır ki: En şevketlı bir mâzî serâp olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türab olsun!
Çökük bir kubbe kalsın mâbedinden Yıldırım Hân'ın;
Şenâatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
Ne heybettir ki: vahdet-gâhı dînin devrilip taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!
Yıkılmış hânümânlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüzbinlerce doğransın!
Dolaşsın sonra, İslam'ın harem-gâhında nâ mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!

Ankara Taceddin Dergâhı
9 Mayıs 1337 (1921)[94]

Akif, bu eserini yakın dostu Hasan Basri (Çantay)'e ithaf etti. Hasan Basri Çantay Bülbül'ün yazılışı ile ilgili şunları nakleder:

---

94 A.g. Safahat, s.473-474. Yorumlanması için bak. Yasin Doğru, "Osmanlı'nın Dibacesi'ne Ağıt", Yedi İklim, sayı 117-118, Aralık-Ocak 1999-2000.

"1337 (1921) malî yılının Mayıs iptidalarında idi, Ankara'da idik. Üstâd alessabah bize geldi, yazdığı bir şiirini okuyacağını müjdeledi ve okudu. Bu, (Bülbül)dü.

Beğenip beğenmediğimi sordu; "anlayamadım, lütfen bir daha ..." dedim. Tekrar okudu. Kendisine acizane, şu kanaatı arzettim: "Üstâd, Bülbülünüz Gülistanı âsârınızın en bedii ve coşkun bir dilidir. Dedi ki bunu size ithaf ettim."[95]

"O zamanlar Yunan işgali altındaki memleketlerimizden, hele Bursa ve Balıkesir'den çok elim haberler alıyorduk. Tetkikine de imkân yoktu. Akif, işte bundan müteessir ve mülhem olarak "Bülbül"ünü yazdı..."[96]

Akif'in en yakınlarından biri olan Eşref Edip'de Bülbül'ün yazılışı ile ilgili hatıralarını şöyle anlatmaktadır. "Üstad, Taceddin Dergâhı'nda bu şiiri yazarken (9 Mayıs 1337) Yunan ordusu Yalova, Gemlik civarında müslüman köylerini yakıyor; İzmit'te çoluk çocuğu bir haneye doldurarak ateş ediyor; müslümanların burun ve kulaklarını kesiyordu. Gonaris, İngiliz gazetelerine verdiği beyanatında –biz Ehl-i Salib harbi yapıyoruz- diyordu."[97]

Şiiri yorumlayan Nihad Sâmi Banarlı, "Bülbül" şiirinde kelimeler ağlıyor, millet ise kan ağlıyordu. Bakışlar nerede bir al görseler, şiddetle ürperiyor, her alı bayrak sanıp onun geleceğinden endişe ediyordu. Acaba bütün Balkanlar'da, Kafkaslar'da ve dünkü

---

95 Çantay, Hasan Basri, Akifname, İstanbul 1966, s.207.
96 Çantay, A.g.e., s.208.
97 Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs., s.84.

yurdun daha nice köşelerinde olduğu gibi, bu bayrak vatanımızda da bir gün sönecek miydi?[98] der.

İSTİKLAL MARŞI

Sinirlerin iyice gerildiği, ümitle ümitsizliğin birbirine karışmaya başladığı bir zamanda yüreklere su serpen iki sevindirici haber arka arkaya geldi. Bunlardan birincisi, Doğu'da Ermenilere karşı kazanılan zafer, diğeri de yunanlıların batı'da başlattıkları saldırıyı durdurmayı başaran I. İnönü Zaferi idi.

Mustafa Kemal Paşa ve Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa İnönü Muharebesi'ni Meclise anlattılar. Fevzi Paşa "B.M.Meclisi'nin genç ordusu, daha henüz ikmal olunmamış ordusu, ilk rüştünü bu suretle isbat etmiştir.""dedi.[99] Fevzi Paşa, Yunanlıların İnönü'den çekilirken bir çok köyde ahaliyi katlettiklerinden, kadınların ırzına tasallut ettiklerinden ve halka ait hayvanları alıp götürdüklerinden bahsetmişti. Bu husus, milletvekillerini coşturmuş ve heycanlı konuşmalara yol açmıştı. Konuşmacılar bilhassa Avrupa'ya ve Avrupa medeniyetine hücum ederek şöyle diyorlardı. "... bu noktada resmî Avrupa'ya değil; ilmî Avrupa'ya, sanatkâr Avrupa'ya hitap edeceğim efendiler. Nerede bu medeni Avrupa?... Efendiler, şiiriyle, medeniyetiyle hayâl ettiğimiz Avrupa nerede? ..."

Milletvekilleri, bu sualleri "Lloyd George'un pençesinde!" "Papaz hırkasına bürünmüş..." sözleri ile karşılıyorlardı. Bir milletvekili de: "Bu bir salip harbi ve salip medeniyetidir..." diye bağırdı. Heycan gittikçe arttı. Muhittin Baha Bey Avrupa'ya şöyle

---

98 Banarlı, Nihad Sami, "Korkma Sönmez", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 12, Ocak 1967.

99 Selek Sebahattin, Milli Mücadele II, İstiklal Harbi, İkinci bs. İstanbul 1965, s.138.

çattı: "Bu Avrupa denilen medeniyet kütlesi, bu sefiller ve sefiller kütlesi..."[100]

Mustafa Kemal Paşa heyecanlanmıştı. Şu konuşmayı yaptı. "Milletimizin bugün bütün mazisinde olduğundan daha çok ve ecdadından daha çok ümitlidir. Bunu ifade için arz ediyorum... Merhum Namık Kemal demişti ki:

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini.

İşte ben bu kürsüden bu Yüksek Meclis'in başkanı sıfatı ile Yüksek heyetinizi teşkil eden bütün üyelerin her biri adına ve bütün millet adına diyorum ki;

Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini
Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini..."[101]

Öte taraftan İnönü Zaferi'nden yaklaşık iki ay önce devrin Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekili İsmet Bey (İnönü) bir gün Maarif Vekili Dr.Rıza Nur'u ziyaret ederek "Millî heyecanı koruyacak, millî azim ve imanı besleyecek, zinde tutacak, Fransızların Marsailles marşına benzer bir marş" yazılmasını ordu adına teklif etti.[102]

---

100 Selek, A.g.e., s.138-139.
101 Selek, A.g.e., s.139.
102 Milli Mücadele'nin muharip subaylarından ve eski Dahiliye vekillerinden Şükrü Sökmensüer İstiklâl Marşımızın hazırlanışına dair hatırlayabildiklerini şöyle naklediyor.
"1920 yılı sonlarına doğru o zamanki tâbiriyle Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Bey, Maarif Vekili rahmetli Rıza Nur Bey'i makamında ziyarete gitmişti. Ben de başyaveri olarak yanında idim. Sayın İnönü bu ziyareti, milli heycanı koruyacak ve millî azim ve imânı manevi alanda besliyecek, zinde halde tutacak,

Bunun üzerine, bir yarışma açılacağı bir yandan Maarif Vekâleti'nin bir tebliğiyle okullara duyurulurken, öte yandan da matbuat aracılığıyla "Türk şairlerinin nazar-ı dikkatine" sunulmuştu.[103] İlanda 23 Kânunîevvel 1336 (1920) de de edebi heyet tarafından gönderilen parçalar arasında bir seçme yapılacağı ve marş olarak seçilecek parçanın 500 lira, besteyi yapana da 1000 lira mükâfat-ı nakdîye verileceği bildirilmişti.

Neticede yarışmaya 724 parça katılmış, fakat bunların hiç birisi Milli Mücadele'nin ruhunu ifade edebilecek, büyüklüğünü dile getirebilecek güç ve değerde bulunmamıştı.[104] Bu arada böyle bir marşın ancak Mehmet Akif tarafından yazılabileceği, fakat işin içine para meselesi karıştığından dolayı onun bu yarışmaya katılmadığı söylentileri dilden dile dolaşmaya başladı. İşi sürüncemede bırakmak istemeyen yeni Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Mehmet Akif'in yakın dostu Balıkesir Mebusu Hasan Basri (Çantay) ile görüşerek, Mehmet Akif'in bu yarışmaya katılmasının yollarını aradı. Sonuçta, Akif'in marşı yazması durumunda, yarışmaya katılmamasına

---

Marseyyez örneğinde bir milli marşın hazırlanmasını teklif için yapmıştı." Nalbantoğlu Muhiddin, İstiklal Marşımızın Tarihi, İstanbul 1963-1964, s.55-56. Öylesine olağanüstü bir dönemde böyle bir marşı yazdıran girişimi herhalde millî hükümetin kurulup işe başlamasından sonra dost ve yabancı devletlerle olan ilişkilerde ve bilhassa dış temaslarda millî marş ihtiyacı kendisini gösterdi. Çünkü Ankara'ya gelen yabancı devletler sefaret heyetleri karşılanırken kendi marşları çalınıyordu. Onlarınkine karşılık olarak bizim millî marşımızın bulunmayışı eksiklik olarak görünüyordu. Zira Fransız İhtilâlını takip eden uzun yıllar içinde, hem istisnasız bütün milletler, kendilerini milletlerarası her türlü plâtformda bayrağı temsil edecek olan millî marşlarını bir şekilde bağlamışlar ve bunu diğer milletlere de bildirerek resmileştirmişlerdi. Seraslan Halim, "Türk İstiklâl Marşı'nın Doğuşu", Türk Kültürü, Sayı: 335, Mart 1991, s.129.

[103] Hakimiyeti Milliye, 7 Teşrinisâni 1336 (1920).

[104] Uçman, A.g.m., Düzdağ, A.g.e., s.107; Nalbantoğlu, A.g.e., s.61.

vesile olan ödül meselesini de uygun bir tarzda halledebileceklerini içeren bir davet mektubu yazdı. Mektup şöyledir:

"Pek aziz ve muhterem efendim,

İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izalesi için pek çok tedbirler vardır. Zat-ı üstadanelerinin matlup şiiri vücuda getirmeleri, maksadın husulü için son çare kalmıştır. Asil endişenizin icap ettirdiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi, bu müessir telkin ve tehyiç (heyecanlanma) vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim. 5 Şubat 1337 (1921)

Umur-u Maarif Vekili
Hamdullah Suphi"[105]

Hasan Basri Bey'in gayret ve ısrarları ile yukarıda da belirttiğimiz İnönü Zaferinden sonra mecliste ceryan eden duygusal tartışmalar üzerine marşı yazmaya karar veren Akif Taceddin Dergâh'ındaki odasına çekildi ve çok kısa bir süre içinde İstiklâl Marşı'nı yazdı. Hasan Basri (Çantay) gelişmeleri şöyle anlatır.

"Aradan iki gün geçti, sabahleyin erken üstad bizim evde, yazmış, bitirmiş. Fakat vaktin darlığından müşteki...

-Yarına kadar sizde kalsın, göstermeyin, belki tadilât yaparsınız dedim. Artık (Millî İstiklâl Marşı) yazılmıştı! Şimdi bunu –üstâdı rencide etmeden- Meclisten nasıl geçirebiliriz? Ben ve –Marşı çok beğenen- Hamdullah Suphi Bey hayli günler bu gizli endişe ile

[105] Çantay, A.g.e., s.62; Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs. s.74; Erişirgil, A.g.e., s.436. Çantay, Mektubu Akif'e marşın yazılmasından sonra verdiğini yazıyor. A.g.e., s.64. Farklı rivayetlerin değerlendirilmesi için bak. Ayvazoğlu Beşir, İstiklâl Marşı (Tarihi ve Mânâsı), İstanbul 1986, s.20-29.

yaşadık"[106] On kıtalık marş 17 Şubat 1921'de hem Sebilürreşad hem de Hakimiyeti Milliye'de yayınlandı. Her ikisi de şiiri birinci sayfada ve çerçeve içinde vermişti.

Mahmut Gologlu İstiklâl Marşı'nın meclis gündemine gelişine değinirken "Yeni bir başkent kurulması yolundaki teklifini kabul ettirememiş olan Mustafa Kemal Paşa, yeni bir devlet düzenine yöneltti̇ği ataklarına devam ediyordu. Ve yeni bir aşama olarak, millî mücadele duygu ve çabalarını vicdan ve gönüllere yerleştirip dünyaya duyuracak olan "İstiklâl Marşı" konusunu ele aldırdı" der.[107]

Millî Marş konusu B.M.Meclisinin gündemine ilk kez 26 Şubat 1921 tarihinde geldi. Oturuma İkinci Başkan Vekili Hasan Fehmi Bey başkanlık ediyordu. O, İstiklâl Marşı hakkında Maarif Vekâleti'nden bir yazı geldiğini duyurdu ve uygun bulursanız Eğitim Komisyonu'na gönderelim" dedi. Ancak bu görüş Eğitim Komisyonu Başkanı Mehmet Akif'in de bir şiirinin bulunmasından dolayı itirazlara sebep oldu. Tartışmaların yoğunlaşması üzerine Başkan, ortaya çıkan görüşleri basılıp dağıtılmasını isteyenler, tersini isteyenler diye oyladı. Sonuçta basılıp dağıtılması fikri benimsendi.

İlk görüşmeden üç gün sonra I Mart 1921'de konu yeniden Meclis'e geldi. O gün Meclisin ikinci çalışma yılı açılıyordu. O günkü oturumun başkanlığını da yapan Mustafa Kemal Paşa önemli bir konuşma yaptı. Ardındın Basri Bey'in, Hamdullah Suphi Beyefendinin İstiklâl Marşı'nı kürsüden okumasına dair teklifi oylattı. Teklifin kabul edilmesi üzerine Başkan Hamdullah Suphi Bey'i kürsüye davet etti.

---

106 Çantay, A.g.e., s.64.
107 Gologlu Mahmut, Cumhuriyet'e Doğru (1921-1922), Ankara, 1971, s.113.

Hamdullah Suphi Bey kürsüye çıkarak "... Bakanlık, yaptığı incelemede olağanüstü güçte bir şiir aramanın gereğini duyduğu için, ben Mehmet Akif Beyefendiye baş vurdum. Kendilerinin de bir şiir yazmalarını rica ettim. Çok soylu bir kuşku ile tereddüt ettiler. Bilirsiniz ki, bu şiirler için bir ödül sözü verilmiştir. Bunu kendi adlarına yakıştırmak istemediler ve bundan çekindiklerini açıkladılar. Gerekli tedbiri alır, gerekli ilanı yaparız dedim. Bu şartla büyük dini şairimiz bize çok güzel bir şiir gönderdiler. Öteki altı şiirle birlikte gözlerinizin önüne koyacağız. Seçmek size aittir.

Arkadaşlar oyumu açıklıyorum. Beğenmek değer vermek konusunda serbestim. Seçimimi yapmışım. Fakat sizin seçiminiz benim seçimimi bozabilir. Bu size aittir." Dedi. Ve Akif'in şiirini okumaya başladı.[108] İki dörtlüğü aşağıya alıyoruz.

İstiklâl Marşı

Kahraman Ordumuza

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak,
O benimdir; o, benim milletimindir ancak!

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl,
Kahraman ırkıma bir gül!.. Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz, dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır, hakka tapan milletimin İSTİKLÂL.

....

[108] T.B.M.M. Z.C. den nakleden Goloğlu, A.g.e., s.114-115.

On kıtası da büyük bir coşkunluk ve heyecan içinde dinlenen marş, sürekli ve şiddetli alkışlarla sık sık kesilir. Marşın resmen kabul edilmesi ise T.B.M.Meclisinin 12 Mart 1921'deki ikinci oturumunda ele alınır. Bazı mebusların marşla ilgili görüşlerini açıklamalarından sonra yapılan oylamada Mehmet Akif'in şiiri "ekseriyet-i azime ile" Türk İstiklâl Marşı olarak kabul edilir.[109]

Marşın kabulünden sonra Meclis Muhasebecisi Necmeddin Bey, kanunen müsabakayı kazanana verilecek olan –500- lira nakdî mükâfâtı getirdi ise de Âkif Bey, "Ben müsâbakaya girmedim; bu para bana ait değildir"diye reddetti. Fakat muhasebecinin "Kanun metninde mükâfâtın, kazanana verileceği yazılıdır. Sizin Marşınız kabul edilmiştir; bu para sizindir, Meclis kasasında kalamaz. Siz usûlen tesellüm edin, sonra istediğinizi yaparsınız" diye ısrar etmesi üzerine Âkif Bey, parayı alıp "Sarıkışla Hastanesi"ndeki yaralı gazilere hibe etmiştir.[110]

Mahir İz, Akif ve İstiklâl marşı ile ilgili bir hatırasını da şöyle nakleder. "Seneler sonra bir gün, Saraçhanebaşı'ndaki evinde kendisini ziyaret ettiğim Âkif Bey'in çok samimî ahbabı olan Erzurum Mebusu Gözübüyükzâde Ziyâ Bey, bu mesele açıldığı zaman bana şu hatırasını anlattı: Şâir Akif Bey'e –Yahu sen bu parayı neden almadın? Sırtında palton yok. Üstelik bana da ikiyüz elli lira borcun var. Alıp da bari borcunu verseydin.- dediğim zaman, merhum sert bir

---

109 T.B.M.M. Z.C. Devre 1., C.9, s.85-90. Geniş bir özet için bak. Hakimiyeti Milliye, 13 Mart 1921. Bu görüşme Zabıtlardan aynen ya da kısmen bazı yazarlar tarafından da nakledilmiştir. Bazıları için bak. Çantay, A.g.e., s.62-73; Gologlu, A.g.e., s.116-121; Nalbantoğlu, A.g.e., s.123-138; Çağbayır, A.g.e., s.259-274; Baydar Mustafa, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları, İstanbul 1968, s.121-124.

110 İz Mahir, Yılların İzi, 2. bs. İstanbul 1990, s.129. Tansel,Akif'in bu parayı fakirlere dağıttığını yazar. A.g.e., s.96.

edâ ile -Borç başka, bu iş başka- diye bana mukabelede bulundu. Halbuki ben Âkif Bey'in karakterini iyi bildiğim halde, sırf bir latife olsun diye mahsus böyle söylemiştim."[111]

Eşref Edip'de konu ile ilgili şunları nakletmektedir. " İstiklâl marşı için tahsis edilen beş yüz lira mükâfâtı üstadın kabul etmemesi o zaman çok kimselerce tuhaf görülmüştü. Bahusus o sırada sıkıntısı da vardı. Bu ikramiyeden bahsedenlere çok kızardı. Baytar Şefik'de bir gün bu sebeple üstaddan fena bir azar yedi. Üstad, Ankara'da ceketle gezerdi. Paltosu yoktu. Pek soğuk günlerde Şefik'in muşambasını istiare ederek giyerdi. Bir gün Şefik. –Akif Bey, şu mükâfâtı red etmeyip de bir muşamba, yahut bir palto alsaydın daha iyi olmaz mıydı?- diyecek oldu. Hiddetinden ne hallere geldiğini görmeliydiniz. Böyle söylediği için tamam iki ay Şefik'le konuşmadı."[112]

Akif'in marş için söyledikleri de dikkat çekicidir. 16.5.1936'da Mısır'dan yurda dönüşünde İstanbul'da son günlerini yaşarken bazı arkadaşları kendisini ziyarete gelmiştir. Söz İstiklâl Marşı'ndan açılınca Akif'in gözleri büyümüş ve parlamıştır. Hastabakıcının yardımıyla, yatağından doğrularak şöyle demiştir. "... O günler ne samimî, ne heyecanlı günlerdi. O şiir milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir fecayi karşısında bunalan ruhların ızdıraplar içinde halas dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz... Onu kimse yazamaz... Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lazım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur."[113] Baştan sona dikkatle okunduğu

---

[111] İz. A.g.e., s.129.
[112] Eşref Edip, A.g.e., 1960 bs. s.165.
[113] Nakleden Eşref Edip, A.g.e., 1960 bs. s.164. Bununla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren İstiklâl Marşı hem güftesi hem de bestesi itibariyle çeşitli eleştirilere uğradı. Değiştirilmek istendi. Bu husustaki çeşitli tenkitler ve onlara

zaman İstiklâl Marşı, Milli Mücadele'nin manevi cephesinde zaferin kazanılması yolunda yapılmış "Büyük Taarruz"dur. O dönemde zafere şüphe ile bakanların yanı sıra Milli Mücadele'nin mutlaka zaferle sonuçlanacağına inanmış olanların fikirlerine de büyük bir manevi kuvvet sağlamıştır.

SAKARYA SAVAŞI SIRASINDA AKİF

Arka arkaya kazanılan zaferlerden sonra gelen Kütahya-Eskişehir mağlubiyeti (10-24 Temmuz 1921) sonunda Eskişehir, Kütahya, Afyon gibi büyük stratejik önemi bulunan şehirlerin Yunanlıların eline geçmesi, yurtta büyük bir hayal kırıklığına sebep oldu. T.B.M.Meclisinde moral bozukluğu başladı. T.B.M.Meclisi'nin 23 ve 30 Temmuz 1337 (1921) tarihli gizli oturumlarında "Yunan taarruzu üzerine vaziyeti harbiye hakkında muzakerat ve T.B.M.Meclisi'nin Kayseri'ye nakli" tartışıldı.[114] Oturum başkanlığını ikinci reis vekili Adnan Bey'in yaptığı gizli toplantıda ilk sözü İcra Vekilleri ve Heyet-i Vekile Reisi Fevzi Paşa (Çakmak) aldı [115] ve (özetle) "...Arkadaşlar tarihi günler yaşıyoruz. Yunanlıların çok üstün kuvvetle yaptıkları taarruza karşı asker ve subaylarımız insan üstü bir gayretle kahramanca çarpıştılar, harp çok kanlı oldu, ağır zayiata uğradık. Biz şehir, bölge savaşı yapmıyoruz. Hedefimiz nihaî zaferdir. Ordumuz stratejik bakımdan en müsait yerde harbe devam edecektir.

---

verilen bir cevap için bak. Semiz Yaşar, "İstiklâl Marşı'mız Hakkında Yapılan Tartışmalar ve Kısa Bir Cevap", Ata dergisi (Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma - Uygulama Merkezi Yayın Organı) Sayı 4, Konya 1993, s.59-70.

114 T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.2., 2 bs. Ankara 1985, 23 Temmuz tarihli toplantı s.98-114; 30 Temmuz tarihli toplantı, 116-127.

115 Birinci dönem Adana Milletvekili Damar Arıkoğlu, Fevzi Paşa'nın o günkü durumunu anlatırken "... Fevzi Paşa'nın rengi uçmuş, traş olmamış, kimbilir kaç gündür uykusuzluktan gözlerinin etrafı halka halka, elbisesi toz toprak, perişan kıyafeti söze başladı" der. A.g.e., s.235.

Malumu âliniz biz Ankara'da bulundukça ordu daima Ankara'yı nazarı dikkate almak mecbûriyetindedir. Ordu Ankara'yı nazarı dikkate aldıkça düşman da manevrasını ora göre yapacaktır ve bizi daima bir noktaya bağlayacaktır. Bunlardan âzâde kalan bir ordu şimdi Eskişehir'den daha emin bir vaziyettedir. Çünkü hatlarımız çok. İstersek Kırşehir'e doğru, Kızılırmağ'a, Beypazarı'na doğru bir cephe yapabiliriz. Biz (Meclisi kastediyor) burada, Ankara'da bulundukça ordu başka bir şey düşünemeyeceği için her halde merkezi hükümetin tebdili zarûretindeyiz. Bunun için Heyet-i Vekile yaptığı muzakeratta Kayseri'yi münasip görmüştür. Kayseri malumu âliniz, Anadolu'nun göbeği addolunur. Hükümetin orada tesisini, ordunun harekât-ı nokta-ı nazarından daha emin addediyoruz..."[116]

Hükümet namına İcra Vekilleri ve Erkan-i Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa'nın bu beyanatı Mecliste bomba tesiri yaptı. Zaten sinirler gergin, kürsüye çıkan çıkana. Onlardan biri olan Erzurum Mebusu Mustafa Durak Bey "... Bendeniz zannediyorum ki Heyet-i Vekile'nin verdiği bu karar yanlıştır. Bu, orduya aksi tesir hâsıl eder. Çünkü bütün millet Ankara'da bulunuyor... Ordu kendisine serbest bir program çizsin. Biz müdahale etmeyelim. Ordu şehir bekçisi değil, Ordu İstiklâl bekçisidir. Nerede canı isterse orada harbini yapar..." dedi.[117]

Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi ise hem Fevzi Paşa'nın konuşmasına hak verdi, hem de Mustafa Durak Bey'in vurguladığı "çekilmenin manevi zararlarının orduya kadar sirayet edebileceği" hususunun altını çizdi. Meclis'in açık ya da gizli oturumlarında bu hususta hiç konuşmamakla beraber Akif'de Meclisin Kayseri'ye taşınmasına karşı çıkıyordu.

---

116 T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.2, s.102. Fevzi Paşa'nın konuşmasının tamamı için bak. A.g.e., s.99-103.

117 T.B.M.M. Gizil Celse Zabıtları, C.2, s.103.

Eşref Edip Akif'in bu husustaki görüşlerini şöyle naklediyor. "...Üstad bu çekilmeyi muvafık bulmayanların başında idi. Ankara'nın tahliyesine şiddetle muarız idi. Bir kere dağıldıktan sonra bir daha toplanmanın imkânını görmüyordu. Bu hususta zaafa düşen arkadaşları teşci ve tenvir ediyordu."[118]

Ailesini Ali Şükrü Bey ve ailesi ile birlikte Kayseri'ye gönderen Akif, Oğlu Emin'i "Benim öldüğüm yerde, oğlum da ölsün" diyerek yanında alıkoymuştu.[119]

Akif, Eşref Edip'e de "Sen klişeyi al, Kayseri'ye git. Sebilürreşad'ı orada çıkar. Arkamızdaki Müslümanlar ye'se ümitsizliğe düşmesinler. Sakarya İnşallah düşmana mezar olacak" dedi.[120]

Uzun müzarekelerin sonunda Ankara'nın harpsiz asla terk edilmemesi T.B.M.Meclisi üstüne top yağsa bile vazifesine devam etmesi, icap ederse askerlerle yanyana düşmanla savaşma kararı üzerinde uzlaşıldı.[121]

O zor günlerin yaşandığı Ankara'da Halide Edip'de şunları naklediyor: "...Ankara'daki heyecan panik halini alıyordu. Birhayli kimse Kayseri'ye göçtü."[122]

---

118 Eşref Edip, A.g.e., 1960 bs, s.182-183.

119 Eşref edip, A.g.e., 1938 bs. s.96; Kutay, A.g.e., s.132 (Emin Ersoy'un Hatıraları kısmı); "İstiklâl Marşı Şairi ve Ankara", (Şefik Kolaylı'nın Hatıraları) Ankara Belediye Dergisi, Yıl 2, Sayı 5, Ankara 1953.

120 Eşref Edip, A.g.e., 1960 bs. s.163.

121 Arıkoğlu, A.g.e., s.237.

122 Adıvar, Halide Edip, Türkün Ateşle İmtihanı, 7. Bs. İstanbul 1983, s.181.

Kütahya-Eskişehir Muharebesinin Yunanlılar tarafından kazanılmasından sonra yeni bir düşman saldırısına kesin gözü ile bakılıyordu. Özellikle İngilizler Yunanlıları gene kışkırtmaya başlamışlardı. Lloyd George, Yunanlıların kazandıkları zaferden sonra artık Sevr antlaşmasının hükümleri ile yetinmeleri mümkün değildir" diyordu.

Yunanlıların beklenen taarruzu 23 Ağustos 1921 de başladı. Herkesin heyecan ve endişe içinde olduğu o günlerde Akif, itidan ve metanetini muhafaza etmeyi başarmış, cepheden mütereddit haberler geldikçe endişeye düşenlere çeşitli telkinlerde bulunarak ümitsizliğe kapılmalarının önüne geçmeye çalışmıştır.

Akif'in yakın arkadaşlarından Baytar Şefik o günlerle ilgili bir hatırasını şöyle anlatıyor: "Sakarya muharebesinin en heyecanlı bir gecesi. Top sesleri Ankara'dan işitiliyor. Akif Bey'in Tacettin Dergâhı yanındaki evinin bahçesinde oturuyoruz. Mebuslar Ankaralı, komşular hayli kalabalık. Ledel'icap Ankara'dan uzaklaşmak için herkes tetikte. Fena bir haber gelirse hemen hareket edilecek. Üstad endişe gösterenleri teskin ediyor: -Telaşa mahal görmüyorum. Evelallah ona (Mustafa Kemal'e), onun askerliğine güvenilir. Ordumuz inşallah galebe çalacak. Buna imanım var"[123]

Mithat Cemal (Kuntay) Akif için "O, ömründe bir tek defa bir saadete vukuundan evvel inandı" der ve bir hatırasını şöyle anlatır.

"İstiklâl zaferine.
Doğacaktır sana vadettiği günler hakkın
Kimbilir belki yarın, belki yarından da yakın.
-Bu sefer nasıl inandın. dedim.

[123] Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs. s.97; 1960 bs. s.184.

-Başımızdaki adamı kim görse inanırdı" dedi.[124]

Hasan Basri (Çantay)'da Akifnâme'de, Sakarya savaşı günlerindeki Akif'ten bahsederken "İstiklâl muharebelerinin devam ettiği sırada Akif'i görmeli idiniz. O, kafesleri yırtan arslanlar gibi kükrüyordu. Düşman Ankara'ya yaklaştığı sırada Âkif hiç istifini bozmadı, onun kuvve-i ma'neviyesi zerre kadar sarsılmadı; Etrafındakilere hep ümid, hep îman, hep cesaret telkin etti. Sanki o kocaman bir dağ idi."

Onun: "Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz" diye biten şiiri düşmanın tam Ankara'ya doğru gelmeye başladığı bir zamanda intişâr etmiş ve bu şiir halkın îmanına âdetâ yeni bir can katmıştır." der.[125]

Bu sözler Akif'in birlik ve beraberlik içinde olunduğu, ye'is ve ümitsizliğe düşülmediği müddetçe Milli Mücadele'nin rahatlıkla kazanılacağı; aksi taktirde düşmanın bize hayat hakkı tanımayacağı inancını açıkça ortaya koymaktadır. Akif, ümitsizliğe düşülmesi halinde doğacak felaketi görmektense Ankara'da oğlu ile birlikte ölmeyi göze almıştır. Ancak buna gerek kalmayacağı, zaferin mutlaka kazanılacağına olan inancı en zor anlarda bile hiç sarsılmamıştır. Kazanılan Sakarya Zaferi onun bu inancını pekiştirmiştir.

---

[124] (Kuntay), Mithat Cemal, Mehmet Akif, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s.200-Akif, Atatürk'e olan inancını, 1936'da Mısır'dan döndükten sonra kendisi ile görüşen ve kendisinden Atatürk adına Kur'an tercümesi konusunda bilgi istiyen Hakkı Tarık (Us)'a şöyle anlatır. "...Tarık Bey, ben yemin etmem; fakat işte yemin ediyorum; Ben Milli Mücadele'de yanında bulundum; (onu) yakından tanıdım. Vallahil'azım, eğer Atatürk olmasaydı bu zafer kazanılamazdı" Kuntay, A.g.e., 197.

[125] Çantay, A.g.e., s.23-25.

Sakarya Zaferi kazanılıp düşman çekilmeye başlayınca, daha önce Kayseri'ye hicret eden memurin ve mebusan aileleri, resmi müessese ve okullar tekrar Ankara'ya dönmeye başladı. Bu arada Sebilürreşad klişesi ile Kayseri'ye gitmiş olan Eşref Edip'de 2,5 aylık bir aradan sonra malzemeleri ile birlikte Ankara'ya döndü.

BÜYÜK TAARRUZ VE ZAFER DÖNEMİNDE AKİF

Akif, Sakarya Zaferinin kazanılmasından sonra en kısa zamanda büyük taarruza geçileceğine inanıyor fakat tabiatıyla taarruzun hangi gün olacağını o da bilmiyordu. Kendisi için ideallerinin bir ümid kapısı olan, "İslam Birliği"nin başlangıcı olarak gördüğü büyük zafer artık gelmeliydi. Akif, bu psikoloji içinde en coşkun şiirlerinden biri olan "Leylâ"yı yazdı.

....
Bugün, yâdiyle müstağrak, yarın yâdında müstağrak!
Gel ey Leylâ, gel ey candan yakın cânan, uzaklaşma!
Senin derdinle canlardan geçen Mecnun'la uğraşma!
....
Niçin hilkat zemîninden henüz yüksekte pervâzın?
Şu topraklarda şayed, yoksa hiç imkân-ı i'zâzın,
Şafaklar ferş-i râhın, ferc-i sâdıklar çerağındır;
Hilâlim, göklerin kalbinde yer tutmuş otağındır;
....
Gel ey candan yakın cânan ki gâiplerdesin hâlâ!
Bu nâzan elverir, Leylâ in artık in ki bâlâdan,
Müebbed bir bahâr insin şu yanmış yurda, Mevlâ'dan.

Ankara Nisan 1338 (1922)[126]

---

[126] A.g. Safahat, s.475-476.

Herkes heyecan içinde Büyük Taarruzun ne zaman yapılacağını beklerken T.B.M.Meclisi'nin 24 Temmuz 1922 tarihli oturumunda ordunun manevi kuvvetini arttırmak ve bu amaçla orduya Meclis'in selamını tebliğ etmek üzere cepheye mebuslardan oluşan bir heyetin gönderilmesine karar verildi.

Büyük Millet Meclisi'nin 29 Temmuz 1922 tarihli oturumunda Erzurum Mebusu Salih Efendi'nin Kurban Bayramı'nı tebrik etmek üzere Garp Cephesi'ne bir mebusan heyeti gönderilmesine dair olan takriri görüşülmüş ve Ankara Mebusu Ali Fuat Paşa'nın başkanlığında, Karesi Mebusu Abdulgafur Hoca, Burdur Mebusu Şair Mehmet Akif ve Kayseri Mebusu Atıf Beylerden oluşan bir heyeti seçmişti.[127]

1922 senesi Kurban Bayramı Ağustos'un dördüncü gününe rastladığından I Ağustos sabahı erkenden otomobillerle Batı Cephesi Karargâhına gitmek üzere Ankara'dan ayrılan heyet ertesi gün karargâha varmıştır. Yapılan programa göre bayramın ilk günü tebrik merasimine Cephe Kumandanlığı'ndan başlanacak daha sonra I. ve II. ordularla, Kolordu ve Tümen karargâhlarına gidilecekti. Durumları uygun olan tümenlerin hepsini, olmayanların da bazı kıtalarını merasim düzeninde görecek, B.M.Meclisi'nin tebrikleri ve başarı dilekleri Heyet Başkanı sıfatıyla bizzat Ali Fuat Paşa tarafından tebliğ edilecekti. Bundan sonra karargâhlara uğrayarak, onlar da meclis adına tebrik edilecekti.

Bu gezi sırasında Akif, yakında başlayacak olan Büyük Taarruz öncesinde askerlerle yakın ilişki kurma şansını bulmuş, onlara cesaret verici, morallerini yükseltici konuşma ve sohbetler yapmıştır.

---

127 T.B.M.M. Z.C., I.Devre, c.21, s.437; Cebesoy Ali Fuat, Siyasi Hatıralar I. kısım, İstanbul 1957, s.45; Kâzım Özalp bu heyetin 15 mebustan oluştuğunu yazıyor. Bak. Özalp Kâzım, Milli Mücadele 1919-1922, c.1 Ankara 1971, s.189.

Ali Fuat Cebesoy, Hatıralarında bu gezi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Cephedeki vazifemiz, dört, beş günde nihayet bulmuştu. Kumandan, zabit ve asker arkadaşlarımız arasında geçen bu kısa zamanın sürurunu asla unutamam, kıtalarımızın hareketinde gördüğümüz manzara, canlılık ve muharebe kabiliyeti kahraman arkadaşlarımızın mehabbetli bakışları bizlere zafer günlerinin pek uzak olmadığı hissini vermişti" dedikten sonra Akif ile ilgili bir hatırasını da şöyle anlatıyor.

"Hatırladıkça hâlâ heyecanla titrerim. Merasim nizamında dizilmiş bir fırkamızın kıtalarını teftiş ediyorduk. Hepsi aslanlar gibiydiler. Rahmetli ve aziz arkadaşım Mehmet Âkif, kendinden geçmişti. Dudaklarından kendi yazdığı İstiklâl Marşı'nın mısraları dökülüyordu:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım,
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım,
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

Beni solumdan takip eden Âkif'e döndüm. Gözlerinde yaşlar tanelenmişti. Bu mehabetli manzara karşısında kendisini tutamıyordu.

- Âkif Bey, siz ağlıyorsunuz, dedim.
- Ne yapayım, heyecanımı zaptedemiyorum.

Cevabını verdi ve ilâve etti:

- Fakat sizin de gözleriniz yaşlı paşam...

Arkadaşım doğru söylüyordu. Ben de heyecanlı idim. Gözlerimde tanelerle sevinç yaşları vardı."[128]

---

[128] Cebesoy, A.g.e., s.46.

Çalışmalarını tamamlayan Heyet 9 Ağustos 1922'de Ankara'ya döndü. Ali Fuat Paşa dönüş yolculuğu ile ilgili de şu bilgiyi vermektedir. "Garp Cephesi"nden zafer ümitleri ile ayrılmıştık. İkinci gruba mensup olan Eskişehir Mebusu Abdulgafur Hoca ile Şair Mehmet'te[129] bedbinlikten eser kalmamıştı."[130]

Nihayet beklenen gün geldi. Türk Ordusu 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruzu başlattı. Akif'in Leylâ'sının yer yüzüne indiği Büyük Taarruzun başlangıcını Mustafa Kemal Paşa şöyle anlatır:

"24 Ağustos 1922'de karargâhlarımızı Akşehir'den taarruz cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına naklettirdik. 25 Ağustos 1922 sabahı da Şuhut'tan muharebeyi idare ettiğimiz Kocatepe'nin cenubu garbisinde çadırlı ordugâha naklettik, 26 Ağustos sabahı Kocatepe'de hazır bulunuyorduk. Sabah saat 5.30'da topçu ateşimizle taarruz başladı."[131]

Mustafa Kemal Paşa, Zafer'e ulaşmasını da şöyle anlatıyor. "Efendiler, 26, 27 Ağustos günlerinde yani ilk iki gün zarfında düşmanın (Afyon) Karahisar'ın cenubunda 50 ve şarkında 20, 30 kilometre imtidadında bulunan mustahkem cephelerini düşürdük. Mağlup olan düşman ordusu, kuvayı külliyesini 30 Ağustos'a kadar Aslihanlar civarında ihata ettik. 30 Ağustos'ta icra ettiğimiz muharebe neticesinde (buna Başkumandan Muharebesi unvanı verilmiştir.)

---

[129] İkinci grup azasından eski Adliye Vekili Rıfat Çalıkoğlu ile beraber I. dönem Mebuslarından Damar Arıkoğlu'nun hazırladıkları ve 67 isme yer verdikleri ikinci grup listesinde Âkif'in ismi yer almamaktadır. Arıkoğlu, A.g.e., s.272-276. Bu cümleden olmak üzere Âkif, zaman zaman ikinci grupla birlikte hareket etmekle beraber, fiilen herhangi bir grup içinde yer almaz. Ayrıca bak. Doğan, A.g.e., s.98.

[130] Cebesoy, A.g.e., s.50.

[131] Atatürk, Nutuk, (1938 bs) s.483.

düşman kuvayı asliyesini imha ve esir ettik. Düşman ordusu Başkumandanlığını ifa eden General Trikopis'te, üsera meyanına dahil oldu. Demek ki tasavvur ettiğimiz netice-i kat'iye beş günde alınmış oldu."[132]

Sebilürreşad'ta zaferle ilgili ilk yazı 31 Ağustos 1922 tarihinde yayınlanır. Son anda dergiye girdiği izlenimini veren ve "Allahüekber" başlığını taşıyan imzasız yazı şöyledir:

"Ey bin üç yüz seneden beri namuslu, dini mudafaa eden kahraman millet! Sen şimdi bu son gaza-yı ekberle dünyadaki davaların en haklı, en kutsî, en şerefli olanını mudafaa ile, o şeref ve şanı yaşatıyorsun. Yürü..."[133]

Derginin 7 Eylül 1922 tarihli sayısında ise zafer ile ilgili ikinci yazı yayınlanır. Bu yazı "İslamın Büyük Zaferi" başlığını taşımaktadır. 8 Eylül Cuma gününe rastlamaktadır. Yunan Ordusunun çöktüğü, Türk bayrağının Akdeniz kıyılarında dalgalanmaya başladığı ve yakında Rumeli'de dalgalanması dileğinde bulunulmakta ve bu gün "... Müslümanlar için namazgâhlara toplanarak hep bir arada Cuma namazını kılmak, İslam'ın hürriyet ve istiklâlini tebcil etmek icap eder" denmektedir.

Muzaffer ordu övülürken de "İslam'ın bu büyük kurtuluş gününü vücuda getiren şehametlü ordu ve onun büyük kumandanları, hiç şüphe yok, İslam'a Bedir gazileri kadar büyük hizmette bulunmuşlardır. Bu hizmetin mükâfatını vermeye Allah'tan başkası muktedir değildir." denir.[134]

---

132 Atatürk, Nutuk, s.483.
133 Sebilürreşad, sayı 515, 31 Ağustos 1338 (1922)
134 Sebilürreşad, Sayı 516, 7 Eylül 1338 (1922); Değinme için ayrıca bak. Sarıhan, A.g.e., s.177-178.

Sebilürreşad'ın 21 Eylül 1338 tarihli sayısında da zaferle ilgili Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Eylül 1338 (1922) tarihli "Büyük ve Asıl Türk Milleti" diye başlayan ve zaferi anlatan beyannamesine yer verilmektedir.[135]

Akif'in oğlu Emin, babasının büyük zafer günlerindeki halini şöyle naklediyor. "...Her saat, her gece, ardı arkası kesilmeyen müjdeli haberlerle panik halinde kaçan düşmanın elinden kurtulan topraklarımızın, kasaba ve şehirlerimizin istirdadını müjdeleyen o me'sud günler, babamı sarhoş edecek kadar sevindiriyor, yerinde duramıyor, gözleri ümitle, sevinçle doluyordu.

Fazla dayanamadı, ordu ile birlikte olmazsa da harikalar yaratan o kahramanların biraz arkasından o da ayaklandı. Beni de yanına almayı unutmayarak Ankara'dan Eskişehir'e, oradan da Afyon'a hareket ettik.

Yunan harbinin henüz dumanları tüten karmakarışık meydanları, daha hayvan ve düşman leşleriyle tamamiyle temizleyen, kırık topların, hurdahaş olmuş mitralyözlerin, kum torbalarının, başa giyilen miğferlerin doldurduğu o muharebe meydanlarını babamla adım adım dolaştık. ...Bilecik ve havalisine vardığımız zaman henüz söndürülemeyen yangınlara kovalarla su taşıdık. Babam Mehmet Âkif'de bu itfaiye ameliyesine bizzat iştirak etti.

Bilecik'ten Eskişehir'e döndük. Bereket versin, Yunanlılar kaçarlarken bu şirin ve mamur vilayetimizi yakmaya, tahrip etmeye fırsat bulamamışlardı. Orda fazla kalmadık. Ankara'ya avdet ettik..."[136]

---

[135] Sebilürreşad, Sayı 518, 21 Eylül 1338 (1922); Bu beyanname için ayrıca bak, Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV Ankara 1991, s.482-483.
[136] Millet, 13 Mayıs 1948; Kutay, A.g.e., s.136-137.

1936'da Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra Akif ile bir röportaj yapan Feridun Kandemir, röportajın bir yerinde Büyük Taarruz sırasında neler hissettiğini sormuştu. Bu hususta aralarında geçen konuşmayı aynen alıyoruz.

"-Ya büyük zafer üstâdım... O anda ne duydunuz?

Kalbi durmuş gibi sarsılıyor, sonra bir anda yeniden canlanmış gibi nereden geldiği bilinmez bir ışıkla gözlerinin içi gülerek:

-Ah!... diyor ve bir lahza bırakıyor kendini bu eşsiz sevincin koynuna... dalıyor ve sesinin ta içinden dudaklarına dökülüşünü seziyorum.

-Allahım ne muazzam zaferdi o!... Ortalık herç ve merç oldu... Beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu.

Tekrar gözlerini yumuyor:

-Ve biz mest olduk...

-O zaman bir şey yazmadınız mı?

-Artık benim ne düşünecek, ne duyacak, ne de yazacak, hatta ne yaşayacak takatım kalmamıştı... Dilimiz tutulmuştu. Ordu, bizzat yazıyordu."[137]

"Doğacaktır sana vadettiği günler hakkın,
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın."

Akif'in, Milli Mücadele'nin en karanlık günlerinde yakında doğacağını söylediği o büyük gün, Türk Ordusu'nun İzmir'e girdiğinde doğmuştu.

---

[137] Yedi Gün, 01.07.1936'dan aynen alarak nakleden Çantay, A.g.e., s.308-312. Alıntı, s.310. Ayrıca bak. Yücebaş Hilmi, Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif, İstanbul 1958, s.76-79. Alıntı. S.77.

EDİRNE'YE GİDİŞ

Düşman İzmir'de denize dökülmüştü. Akif, yurdun en uzak noktalarının da kurtarıldığını bizzat görmek arzusundaydı. Bu gaye ile Edirne'ye gitmeye karar verdi. Oğlu Emin bu seyahatı şöyle anlatmaktadır. "Edirne'ye gitmek üzere Ankara'dan İstanbul'a gitmiştik. İki sene evvel şirin sahillerinde korkunç kâbuslar şeklinde yükselen ecnebi diritnotları, kara ve meş'um ağızlarını minarelere doğru çevirmiş, güzel sularımıza demir atmış, koca Boğazı büyük hacimleriyle kaplamışlardı. Allaha çok şükür artık şimdi onlardan eser kalmamış, İstanbul kurtulmuştu... İstanbul'da ancak bir hafta kaldık. Hedefimiz Edirne olduğu için, Sirkeci'den trene bindik. Edirne'ye gidecek olan Türkler, o zaman Babaeski istasyonunda treni terkediyor, oradan Edirne'ye başka bir vasıta ile gidiyorlardı. Çünkü Edirne tren istasyonu, Yunan hudutları dahilinde bulunuyordu. İşgal ettiğimiz kompartmanda iki kişi yalnızdık... Babaeski'de uyuya kalmışız. Uyandığımız zaman tren de Edirne'ye vasıl olmuştu. Bizi o zaman Yunanlıların hudut kumandanına çıkardılar. Bir "albay" rütbesini taşıyan bu Yunan kumandanı, babamla tercüman vasıtasıyla konuştu. Babam vaziyeti olduğu gibi anlattı. Yalnız mebus olduğunu söylemedi... Bizi Türk hududuna kadar getirdiler ve orada bıraktılar..."[138]

Akif, oğlu ile birlikte Edirne'de eski gençlik arkadaşlarından Bekir Efendi'nin evinde onbeş gün kadar misafir kaldı. Bu sırada Akif'in pek hürmetkârı olan Prens Abbas Halim Paşa, 1923'de Kahire'den İstanbul'a gelmişti. Akif'in Edirne'de olduğunu öğrenen Halim Paşa uzun bir telgrafla Akif'i Heybeliada'daki köşküne davet etti... Onu ısrarla Mısır'a götürmek istiyordu.

---

[138] Kutay, A.g.e., s.138-139.

AKİF'İN İSTANBUL'A DÖNÜŞÜ

Akif, Edirne'den Ankara'ya döndüğü zaman kafası Halim Paşa'nın davetiyle meşguldu. Bu haleti ruhiye içinde muhtemelen İstiklâl Marşı'nın mecliste görüşüldüğü dönemde seçildiği Maarif Encümeni Başkanlığı görevinden 9 Aralık 1922'de istifa etti. Meclisin 16 ralık 1922 tarihli oturumunda okunan istifa dilekçesi sağlık sebeplerine dayandırılıyordu.[139]

Akif, Maarif Komisyonu Başkanlığı'ndan istifa ettikten yaklaşık üç ay sonra 8 Mart 1923'de İrşat Encümeni'ne seçildi.[140] Fakat aktif görev yapma fırsatı bulamadı. 27 Mart 1923'te en yakın arkadaşlarından biri olan Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in, Muhafız Tabur Komutanı Topal Osman tarafından öldürülmesinden sonra Akif, meclisten iyice soğudu.

Bu arada tarihi misyonunu tamamlamış olan I. Meclis de 1 Nisan 1923'de seçim kararı aldı. Yeniden aday olmayı düşünmeyen Akif 1923 yılı Mayıs ayının başında Sebilürreşad klışesini de alarak ailesi ve yakın dostu Eşref Edip ile birlikte İstanbul'a geri döndü. İstanbul'a dönerken Milli Mücadele hatırası olarak yanında iki şey vardı. İstiklâl Madalyası ve bir de o dönemde mebuslara hatıra olarak verilen mavzer tüfeği.

Eşref Edip, Akif'in bunlara verdiği değeri "Bu madalya ile tüfek, İstiklâl Marşı şairinin İstiklâl Harbi'ndeki büyük hizmetlerinin en değerli mükâfatı idi" diye yazar.[141]

---

139 T.B.M.M. ZC. 1.Devre, C.25, s.408.
140 T.B.M.M. ZC. 1.Devre, C.28, s.43.
141 Eşref Edip, A.g.e., 1938 bs. s.98; 1960 bs. s.186.